

Wielewaal

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
JANUARI 1993 JAARGANG 59
AFGIFTEKANTOOR 2300 TURNHOUT 1

Wielewaal

VLAAMS TIJDSCHRIFT VOOR
NATUURSTUDIE JANUARI 1993

H. FRANCKX. Brief van de voorzitter	1
H. FRANCKX. Een vogel van de rode lijst: de Kleine torenvalk	2
M. DE RIDDER. De Maretak	4
R. DESMET. La Brenne, land van duizend vijvers	6
L. BEYENS. Zomer op de toendra: vogelwaarnemingen nabij Cambridge Bay (Victoria Island, Canada)	8
R. DE LUST. Dartel als een vlinder: de Hop	12
M. POLLET. Resultaten van het dipterologisch onderzoek in het natuurreservaat 'De Mandelhoek' te Ingelmunster (West-Vlaanderen)	16
Verenigingsberichten	20
Activiteitenkalender	23
Van Aalscholver tot Zeis	29
Voor u gesprokkeld	32
Goed om te weten	34
Werk op de plank	36

Titelblad foto: R. Willockx

Administratie: De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Tél. 014/41 22 52 ('s maandags gesloten)

Hoofdredacteur: G. Luyts
Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout (014/41 67 45)

Lidmaatschap en abonnementen
België: 500 F. - Nederland en Luxemburg: 800 F
KNNV-leden: 700 F. - Andere landen: 900 F.
Giro: 000-0319785-73.

Ieder lid van De Wielewaal ontvangt het tweemaandelijks
tijdschrift WIELEWAAL en het trimestriële tijdschrift
ORIOLOS.

Wielewaal-leden kunnen "Natura" ontvangen tegen een
gereduceerd tarief van fl. 27,50 per jaar.

Verantwoordelijke uitgever: G. Luyts, Turnhout

Gedrukt op chloorvrij papier

Druk: Matthys-Beccu, Turnhout

Brief van de voorzitter

Henri Franckx

Beste Wielewalers,

Allereerst wens ik u in naam van de raad van bestuur een voorspoedig 1993: een goede gezondheid en geluk, maar vooral voldoening bij alles wat u onderneemt.

1992 was weerom een belangrijk jaar voor De Wielewaal.

De positieve tendens in de ledengroei werd dit jaar opnieuw bevestigd. We sloten het jaar af met 7031 gezinslidmaatschappen. Dit is 520 meer dan vorig jaar. De opmerkelijke stijging van het ledenaantal tijdens de jongste jaren is te danken aan drie factoren.

Eerst en vooral de opsplitsing van het maandblad in het gespecialiseerd ornithologisch tijdschrift Oriolus en het meer algemeen geïntereerd ledenblad Wielewaal. Vervolgens de grotere inspanning die onze vereniging ging leveren voor de aankoop van natuurreservaten. Tenslotte de grotere belangstelling van een ruim publiek voor natuur en milieu. De ledenwinst hebben we echter maar bereikt dankzij de medewerking van de plaatselijke afdelingen, die het wervingsgebied bij uitstek vormen.

Ook de reservatenwerking van De Wielewaal ging onverminderd voort. In 1992 werd weerom meer dan 50 ha natuurgebied door aankoop veilig gesteld. Nieuwe afdelingen gingen over tot het aankopen en beheren van natuurreservaten. Hier past het hulde te brengen aan de honderden medewerkers die zich onbaatzuchtig inzetten voor het beheer van de natuurgebieden.

Afdeling Noord-Limburg nam de organisatie van het 49e Wielewaalcongres op zich. Zowel de wandelingen als het symposium kenden een groot succes.

De 15e Vlaamse Ardennendag, ingericht door afdeling Schelde-Leie, is reeds lang een zeer gewaardeerde traditie. De 3e Kempendag, ditmaal georganiseerd door afdeling Nete en Aa, regende spijtig genoeg uit. Alles was nochtans uitstekend georganiseerd.

Volgens de gevoerde enquête voldeden de tijdschriften Wielewaal en Oriolus bij de meerderheid van de lezers. Vooral de nieuwe vormgeving en de gevarieerde inhoud kwamen erg positief over.

Dank zij de tijdige aankondiging en de succesvolle uitvoering van de geplande activiteiten konden de afdelingen genieten van de hiervoor voorzien subsidies van het 5e decreet.

Voor 1993 zullen we nog een grotere toelage kunnen krijgen. De groei en de bloei van De Wielewaal hangt hierdoor nog meer dan vroeger af van de medewerking van de afdelingen.

In 1992 werd een nieuwe werkgroep Promotie opgericht. Het doel van deze werkgroep is De Wielewaal meer naam bekendheid te geven en de afdelingen te steunen bij leden- en fondsenwerving. Er werden folders, affiches, buttons en stickers te beschikking gesteld. Via de Natuurkijkdag in samenwerking met de Bond van Grote en Jonge Gezinnen werd de aandacht van een ruim publiek op De Wielewaal gericht.

De vele verschillende activiteiten van onze vereniging werden nog nooit zo vaak door de pers belicht als in het verlopen jaar.

In een geest van samenhang ijverden de leden van de raad van bestuur voor het welzijn van De Wielewaal. Vooral het Dagelijks Bestuur was dit jaar bijzonder actief. Zo werd o.a. gezorgd dat de afdelingen via de Bestuurscontacten op de hoogte bleven van de evolutie van de vereniging en van de nieuwe wettelijke onderrichtingen. Hierdoor hoopt de raad van bestuur te mogen rekenen op de inbreng van de bestuursleden van de afdelingen, van de conservators van de natuurreservaten en van alle leden die het goed menen met hun vereniging.

Voor het nieuwe jaar stelt de raad van bestuur volgende zaken voorop: ledenwerving, activiteiten en reservatenwerving. Laten wij op enkele punten hiervan even dieper ingaan.

In 1992 hebben we de kaap van 7000 leden overschreden. Voor 1993 mikken we nog hoger. Om via de MINA-gelden een hogere subsidiëring te krijgen, dient De Wielewaal meer dan 7500 leden te tellen. Dit moet een haalbaar streefgetal zijn. Meer leden betekent meer inkomen. Dit geld kan gebruikt worden voor het verbeteren van de tijdschriften, de onderhoud van het wielewaalhuis en de kosten van het secretariaat. Door een groter aantal leden zal De Wielewaal als vereniging ook een groter gewicht in de nationale of plaatselijke politieke schaal kunnen leggen. Zo krijgt de natuur meer steun in de steden en dorpen van Vlaanderen.

Om de ledengroei verder te stimuleren werd in het jongste novembernummer van Wielewaal de mogelijkheid geboden een lidmaatschap als geschenk te geven aan een vriend of een familielid. Maak hiervan gretig gebruik.

Door de uitbreiding van het personeelsbestand moest een deel van de zaal in het wielewaalhuis ingericht worden als bureau. Daarom gaat de algemene vergadering van zondag 21 februari door in de Heischuur te Oud-Turnhout. In het cafetaria kan men na de vergadering de meegebrachte picknick ter plaatse consumeren. Het secretariaat en de boekhandel van het Wielewaalhuis zijn dan open van 14 tot 17 uur. Bovendien krijgen de deelgenoten de gelegenheid in de namiddag een bezoek te brengen aan het natuurreservaat De Liereman.

Dit jaar bestaat de Wielewaal 60 jaar. Dat willen we op een gepaste wijze vieren. Een hoogtepunt in dit jubileum zal het Congres zijn. Afdeling Noorderkempen, die zelf 40 jaar bestaat, zal instaan voor de praktische organisatie. Vooreerst zijn er de congresuitstappen op zondag 9 mei in het unieke kader van de Kalmthoutse Heide en de Maatjes. Het symposium gaat door op zondag 21 november in het college te Essen. Hier willen we de vele plaatselijke initiatieven van de afdelingen aan bod laten komen. Zo wordt dit 50e congres het levende bewijs dat De Wielewaal na 60 jaar nog niets aan vitaliteit heeft ingeboet, maar integendeel springlevend is.

De 16e Vlaamse Ardennendag gaat door op zondag 25 april. De 4e Kempendag wordt door afdeling Netevallei verzorgd op zondag 29 augustus. Ten slotte is er op zondag 7 november, weerom een Natuurkijkdag in samenwerking met de BGJG.

Een van de voornaamste wijzigingen in het wielewaalleven is, dat we van een zuiver vrijwilligerskorps geleidelijk overgaan naar een beroepskader. Dank zij het groot aantal erkende uren voor het 5e decreet hebben we namelijk recht op een halve stafmedewerker meer.

Ook via de MINA-raad is er mogelijkheid tot uitbreiding van het personeel. Naast de ledenadministratie, de lijsten van het 5e decreet, de boekhouding, de dossiers van de natuurreservaten en de winkel, kan het nationaal secretariaat nu nog andere taken bij opnemen.

De taak van de voorzitter kan hierdoor in de toekomst heel wat verlicht worden.

Uit dit bondig en uiteraard onvolledig overzicht van het werkingsprogramma voor 1993 blijkt duidelijk dat het thema van het jubileumjaar geen ijdel woord is:

"De Wielewaal 60 jaar en nog steeds actief".

H. Franckx, voorzitter.

Een vogel van de rode lijst: de Kleine torenvalk

Henri Franckx

De Kleine torenvalk broedt in het hele palearctische gebied ten zuiden van de 55ste breedtegraad.

Er is weinig geweten over zijn verspreiding in Azië. In Europa en Noord-Afrika komt hij vooral voor in de landen aan de Middellandse Zee, maar hij broedt ook in grote delen van het GOS.

De meeste Kleine torenvalken overwinteren in Afrika, vooral in het oostelijk deel van Kenya tot Botswana en voornamelijk in Zuid-Afrika.

Falco naumanni is een vogel van de open ruimte. Hij vermijdt dichte bossen en moerassen en akkers met hoog gewas. In het west-palearctisch gebied komt hij voor in steppengebieden, halfwoestijnen en savannes. Hier foerageert hij in graslanden, niet intensief bewonnen akkers en open struikgewas, waar hij gemakkelijk zijn prooi kan vinden. Zijn voedsel bestaat vooral uit insecten: sprinkhanen, krekels en vooral kevers. In de winter leeft hij vooral van sprinkhanen.

De Kleine torenvalk broedt normaal in kolonies van 120 tot 250 paren. Door de achteruitgang van de soort komen kleine kolonies van minder dan 10 paren en solitaire broedgevallen meer en meer voor. De nesten bevinden zich in gaten in de muren van oude huizen, stallingen, schuren, kastelen of kerken. Ook nestelen zij onder daken, meestal onder de pannen van de laagste rij. Tenslotte broeden zij ook in de boomholtes, in aarden wallen en soms in rotsen, steengroeven of steenhopen. In de Europese landen aan de Middellandse Zee komen ze vooral voor in steden en dorpen.

De Kleine torenvalk is in aantal sterk achteruitgegaan op vele plaatsen van zijn verspreidingsgebied en is reeds volledig verdwenen uit vele landen waar hij tot voor kort heeft gebroed.

De voornaamste reden voor deze afname is het verlies aan foerageerterreinen, te wijten aan urbanisatie en intensivering van de landbouw. Het gebruik op grote schaal van pesticiden in de moderne landbouw vermindert het voedselaanbod en is eveneens oorzaak van

de afname van de soort. Dit geldt zowel voor de westpalearctische gebieden waar hij broedt, als voor de Afrikaanse winterkwartieren. Vele nestplaatsen in oude gebouwen zijn verdwenen tijdens de restauratiewerken. Ook werden zo'n oude gebouwen dikwijls afgebroken en vervangen door nieuwe die geen nestgelegenheid meer bieden. Strijd voor nestgelegenheid met andere vogelsoorten, vooral Kauwen, en nestroof door deze soort heeft grote invloed gehad in gemengde kolonies. In sommige streken is het broedsucces eveneens verminderd door pesticiden, maar men weet niet of dit te wijten is aan de broedgebieden of aan de winterkwartieren. Tenslotte kan verstoring en vervolging door de mens plaatselijk de broedvogels verjaagd hebben.

Om de Kleine torenvalk te beschermen moet men in de eerste plaats zorgen voor het behoud van geschikte foerageerplaatsen rond bestaande kolonies. Een doordacht grondbeleid moet voorkomen dat zo'n jachtterreinen ontgonnen worden. Ook het gebruik van pesticiden moet geregeld worden en alternatieve bestrijdingsmiddelen gebruikt.

Deze beschermingsmaatregelen voor de Kleine torenvalk zullen eveneens een positief effect hebben voor andere bedreigde soorten van de steppengebieden, zoals de Ooievaar en de Grote trap.

(Documentatie: Jean-Pierre Biber in World Birdwatch, juni 1992).

H. Franckx, Vredelaan 29, 2500 Lier.

De voorbije 2 jaargangen kwamen eerst de Europese valken en daarna 6 vlinders in de kijker. In 1993 blijven we even stilstaan bij de flora, meer bepaald bij parasitaire en half-parasitaire planten. We openen de reeks met...

De Maretak

Margriet De Ridder

"De dagen worden donker-kille dingen,
en krimpen samen tot een kale vlek;
het zijn de vale schemeringen
die 't wijde leven samendringen
naar klein bestek"

zingt de dichter. In zijn vers ligt de essentie van de wintertijd, met nevel, regen en slijk, vooraleer de vriezeman ons helderder dagen met groeiend licht zal geven.

Willen wij tegen deze somberheid en neerslachtigheid ingaan, door groen in huis te halen? De Spar met zijn harsgeur, de Hulst met zijn vrolijk-blinkend blad en zijn rode bessen en de Maretak met zijn geelgroen loof? Zij bepalen alle drie de atmosfeer van Kerst en eindejaar, maar laatstgenoemde is toch de meest geheimzinnige en heeft het sterkst gesproken tot de volksverbeelding.

Hij groeit om te beginnen op een boom, in de meeste gevallen een populier, vaak ook een Appelaar, soms een Robinia. Eénmaal zagen wij hem op Lijsterbes en eens op Fijnspar.

Als de loofbomen hun blad hebben afgeworpen, blijft de maretakplant in de kruin zichtbaar als een groot, bolvormig nest. Deze groeiwijze laat herkenning toe op grote afstand.

Bekijk de plant eens wat nauwkeuriger: de groengele stam vertakt zich in twee, iedere tak nogmaals in twee, elk stuk nog eens, enz. Deze gaffelvormige of dichotome vertakking, waarbij geen hoofdas en zijassen worden gevormd, maar alle onderdelen gelijkwaardig zijn, wordt door de geleerden als primitief beschouwd en wordt inderdaad bij veel primitieve planten aangetroffen, o.m. bij veel zeewieren. Iedere vertaktingsplaats is tevens een breukplaats: bij uitdrogen of oud worden valt de plant in stukken uit elkaar, die als zovele beentjes zijn van een geraamte! Op het einde van de vertakkingen staan tegenover elkaar de omgekeerd lepelvormige, gaafrandige, lederachtige bladeren. In het oksel van deze bladeren en aan de basis van de gaffels vindt men de kleine eenslachtige bloempjes: de mannelijke met hun 4 meeldraden, de vrouwelijke met éénhokkig vruchtbeginsel, dat uitgroeit tot een witte, halfdoorschijnende bes. De Maretak is tweehuizig: slechts de vrouwelijke planten met hun bessen komen rond Kerstmis op de markt.

Iedere bes bevat één enkel zaad, ingebed in het taaie, kleverige sap. Heel wat vogels zijn tuk op het zaad, in de eerste plaats de lijsterachtigen. Het bemachtigen is echter geen gemakkelijke karwei: de kleverige besinhoud besmeurt de snavel, plakt de twee helften aan elkaar, en de sukkelaar van een snoeper veegt (driftig? in wanhoop?) zijn bek af aan een boomtak. Hierbij kleeft het zaad stevig aan de schors en kiemt in veel gevallen; de would-be snoeper is voor 100 % bedrogen. Het hele

gebeuren verklaart de naam "Vogellijm" als synoniem van Maretak; wij hoorden ook wel spreken (dialectisch getint) van Vogelteer of Vogeltaar. Dat de kleefstof taaivloeibaar is, wordt bewezen door de wetenschappelijke naam "Viscum": zelfde stam als in "viscositeit" bv. Dat zij doelmatig is, wordt bewezen door de zegswijze "hij plakt als vogelteer", als een bezoeker niet van weggaan weet.

Inmiddels is het gekiemde zaad vrij vlug uitgegroeid tot een jong plantje met de hoger vermelde geelgroene kleur. Ook de brede, platte wortel is groen, abnormaal dus van uitzicht... maar ook abnormaal van rol. Hij dringt doorheen de schors van de waardplant tot in het hout. Hier bereikt hij de z.g. houtvaten, fijne kanalen die een sapstroom vervoeren van de wortel naar de top van de boom. Het sap in kwestie bevat voedingsstoffen (nitraten, sulfaten, fosfaten... van kalium, calcium,

Foto: R. Desmet

Maretak op Meidoorn

Foto: J. Vanheeuverswijn

magnesium...). Een deel van deze anorganische of minerale sapstroom wordt door de zuigwortel van de Maretak voor eigen gebruik afgetapt.

Maar in een plant is er toch een tweede, z.g. organische sapstroom? Hij interesseert de Maretak niet en zal bij een volgende gelegenheid besproken worden. Onze Vogellijm maakt nl. zelf zijn organisch voedsel (suiker, zetmeel, eiwit). Zo is hij geen parasiet, slechts een halfparasiet: hij ontleent slechts de helft van zijn nooddrift aan zijn gastheer. Hij is trouwens niet de enige halfparasiet in onze flora: de Ogentroost en het Dwergvlas uit de duinen en de ratelaarsoorten uit het schrale hooiland zijn er andere voorbeelden van. De zuigwortels van laatstgenoemde planten hebben het vooral voorzien op wortels van grassen.

Over naar de folklore. Moeten wij herinneren aan het aloude Engelse gebruik, een ruiker Maretak of Mistletoe in de Kersttijd op te hangen, waardoor de jongemannen een vrijgeleide kregen, de meisjes te zoenen die zich — per toeval of niet — onder het bundeltje bevonden.

"Maar" of "mare" is een andere naam voor heks ("door de mare bereiden worden"). Deze naam brengt ons naar een wereld van toverij en wonderen, en dit bij verschillende volkeren. Bij Grieken en Romeinen was de Vogellijm de sleutel ("de twijg van Proserpina") die de deur naar de onderwereld opende. Bij de Germanen was de Maretak het wapen waarmee de blinde Hodur zijn broer Balder, de lichtgod, dodelijk verwondde. Beide sagen staan volgens specialisten in verband met de kringloop van leven en dood in de natuur. Voor de Galliërs was onze plant heilig: reeds in de basisschool leerden wij, hoe de Druïden hem met een gouden sikkelt

van de heilige eik afsneden en op een witte doek opvingen. De toekomst werd ermee voorspeld en boze geesten afgeweerd.

Van heiligheid en eerbied naar hekserij en duivelskunst is maar één trapje af, één stap. Zo werd de Vogellijm met allerlei duistere praktijken in verband gebracht. Vandaar de namen Duivelsnest in Zuid-Limburg, Duivelsgras in Oost-Vlaanderen en Heksenest in de Elzas. In Noord-Frankrijk en in Zwitserland werd hij de Heksenbezem, waarop deze merkwaardige vrouwen naar hun Sabbat reden... Anderzijds werd hij een tegengif tegen boze geesten, volgens een soort van homeopatisch recept, dat bij alle primitieve volkeren terugkeert: duivels werden verdreven door een driemaal gewijd maretakblaadje, dat als een amulet om de hals werd gedragen. "Als bij 't afgaan van de maan geplukt" bracht een takje bescherming tegen hekserij, in de eerste plaats van dieren en veldgewassen. Er werd een drank uit gebrouwen, tegen kwade ziekten en vergif. De bessen tenslotte, in een ring gevat, beschermden tegen vallende ziekte, één der meest gevreesde kwalen uit die tijd. En terwijl men toch bezig was: Vogellijm maakt onzichtbaar, deed schatten vinden (vooral de exemplaren die op Hazelaar groeiden) en banden dieven uit.

In de streken van West- en Midden-Europa, waar de Maretak voorkomt, werd een deel van hogergenoemde eigenschappen later weer door christelijke heiligen overgenomen. Zij vormden er de grondslag voor een eeuwenlang durende volksdevotie.

M. De Ridder, V. Van Malderlaan 37/3, 1700 Dilbeek.

La Brenne, land van duizend vijvers

Rik Desmet

La Brenne is een gebied van zo'n 74000 ha groot, gelegen in centraal Frankrijk ongeveer ter hoogte van Chateauroux. De afstand vanuit België bedraagt nagenoeg 600 km.

Het belangrijkste kenmerk van de bodem aldaar is dat hij ondoorlatend is en iets zuur. Naargelang het seizoen is hij daarom, vanuit het standpunt van de landbouw, óf te droog óf te nat waardoor de streek voor de landbouw weinig aantrekkelijk is. Opvallend is trouwens dat de braakleggingsmaatregel van de EG hier vrij frequent wordt toegepast.

In 1989 troffen wij er nog enkel boekweitveldjes aan, maar deze zijn nu grotendeels verdwenen. Ook de kleinere "huis-wijngaardjes" gaan in aantal achteruit.

Tot ver in deze eeuw, en in feite nu nog, was La Brenne een zeer arme en ongezonde streek! Die economische achterstand uit zich o.a. in een leegloop van het gebied, veroudering van de bevolking, weinig rendabele landbouwbedrijven, bijna volledig ontbreken van industrie,... Als gevolg van de bodemkenmerken begonnen grote heren en monniken reeds in de Middeleeuwen met de aanleg van vijvers voor de viskweek. De streek vertoont daardoor nogal wat gelijkenis met de beter bekende Argonnestreek. Jaarlijks worden de meren in oktober-december leeggelaten om er de vis (karpers, Snoek, Zeelt,...) af te vissen.

Haar "faam" van ongezonde streek dankt La Brenne aan deze vijvers, afgewisseld met moerassen, heiden,...

In 1852 was één vierde van de bevolking aangetast door malaria! Men werd dan ook niet oud in La Brenne...

Op het ogenblik is er nog een totale wateroppervlakte van 7500 ha. De grotere meren gaan tot 180 ha. Gemeenschappelijk kenmerk van alle meren is de gering diepte (max. 1,5 m). Door een opeenvolging van droge zomers krijgt men, net zoals in de Argonne trouwens, problemen met het waterpeil van de meren. Bepaalde meren stonden dit jaar droog of waren maar voor één derde gevuld. Tegelijk ziet men wel in de onmiddellijke omgeving boeren met gigantische installaties enorme hoeveelheden grondwater oppompen om hun maïs(!)-akkers te besproeien. Bovendien halen de vissen, door de concurrentie van het Oostblok, lagere prijzen zodat

Eén der vele vijvers

Foto: R. Desmet

ook hier de crisis dreigt.

De rest van La Brenne bestaat hoofdzakelijk uit weiden die er in de zomer zeer dor bijstaan en prachtige heidevelden met heide, Rode dopheide, Gaspeldoorn als aspectbepalende soorten.

Hier en daar liggen verspreid kleine topjes "buttons" genaamd, bestaande uit wat rotsen. Het geheel is zachtglooiend en leent zich uitstekend tot een milieuvriendelijke fietsvakantie. Soms waant men zich echt in een soort duinenlandschap waar de Boomheide de plaats inneemt van de Duindoorn. De wegbermen bestaan hier en daar uit tijmtapijten met bijhorende vlinderweelde.

Andere stukken zijn dan weer erg rijk aan mooie houtkanten met olmen, Sleedoorn, knotessen,... vaak vergezeld van Geelgors en Cirlgors.

Door de soort bodem zien de bossen er minder florissant uit dan bv. onze loofbossen in de Ardennen. De eiken groeien er veel minder hoog met ook minder ondergroei van o.a. Muisdoorn.

Door verregaande ontginning in de Middeleeuwen, vooral ten behoeve van de ijzerindustrie (houtskool), rest er niet zo veel bos meer. Recent werden ook hier heel wat naaldboomaanplantingen uitgevoerd.

Bepaald storend zijn de vele bordjes "propriété privé" of "Piéges tendus" die aan duidelijkheid niets te wensen overlaten. Vaak zijn minder gedisciplineerde toeristen of natuurkijkers hier zelf de oorzaak van! Hier en daar zijn er erg discreet een aantal wandelingen aangeduid.

Zit de flora er in de zomer eerder dor uit dan is toch vooral de Rode dopheide de blikvanger met verder een aantal bij ons niet voorkomende planten zoals *Scilla autumnalis*, *Lobelia urens*,... Ongetwijfeld ziet La Brenne er in het voorjaar schitterend uit met o.a. 35 orchideeënsoorten en de bloeiende water- en oeverplanten.

Het geheel is uiteraard erg rijk aan vogels met in de eerste plaats zeer veel water- en rietvogels. Vermelden

we o.a. belangrijke broedaantallen voor Geoorde fuut en Witwangstern, Purperreiger, Roerdomp, Snor... Paradepaardjes bij de roofvogels zijn ongetwijfeld Slangenarend (10-tal koppels) en Dwergarend (onregelmatige broedvogel). De Bruine kiekendief is wel aanwezig, maar minder dan men zou verwachten. Misschien is de zeer grote jachtdruk hier wel niet vreemd aan? Ook de Boomvalk, die hier toch een uitstekend jachtgebied vindt met o.a. massa's libellen, laat het enigszins afweten.

In de stukken met weiden, heide en verspreide boerderijen heeft men kans op waarnemingen van Grauwe klauwier, Roodkopklauwier, Hop en enorm veel Roodborsttapuit. Ook hier kan de Klapexster zich nauwelijks nog handhaven. Blijkbaar speelt niet enkel de factor biotoop een rol in zijn achteruitgang.

Diegene die zich 's avonds buiten wagen, maken veel kans, naast de alomtegenwoordige Kerkuil, de ratel van de geheimzinnige Nachtzwaluw te horen. Wij konden alvast genieten van de balts van deze prachtige vogel.

Vanzelfsprekend oefent dit gebied ook in de trektijd grote aantrekkingskracht uit op o.a. steltlopers.

De streek is echter niet alleen voor ornithologen de moeite waard. Ook amfibieën en reptielen zijn er goed vertegenwoordigd met o.a. Ringslang, Geelgroene toornslang Smaragdhagedis, zeer veel Zandhagedissen, Rugstreeppad,... "Specialiteit" is hier echter de Europese moerasschildpad die men vooral in de voormiddag kan zien wanneer ze liggen te zonnen op boomstammen langs de vijveroevers.

Bij dit alles kunnen uiteraard de insecten niet achterblijven: Konings- en Koninginnepage, Rouwmantel, Witbandzandoog, Blauwe ijsvogelvlinder, Vliegend hert, 50 soorten libellen,...

De fauna wordt verder aangevuld met Vos, Everzwijn, de beide martersoorten en met als "nieuwkomer" de enorme Beverrat, een Amerikaanse inwijkeling zoals onze Muskusrat, maar met een gewicht gaande tot 12 kg. Net als zijn familielid werd hij oorspronkelijk ingevoerd voor zijn pels. Ook hij wist te ontsnappen en is nu verspreid over gans Frankrijk. Zijn gegrave en zijn plantaardige voedingswijze, waarbij ook landbouwgewassen in de smaak vallen, maken hem minder geliefd. Om Nerts of Genetkat te zien moet je waarschijnlijk wel zeer veel geluk hebben!

Er zijn 2 natuurreservaten (La Gabrière, La Chérine, 145 ha) die niet vrij toegankelijk zijn maar die wel te bekijken zijn vanuit 2 observatiehutten.

Rond La Brenne liggen nog andere gebieden die, hoewel minder interessant, toch de moeite lonen voor een bezoek, o.a. voor de kalkflora. Andere omringende landschappen zouden nog Grielen en de Kleine trap herbergen.

Voor overnachtingen kan men er terecht op een aantal kleinere campings. Ook is er overnachtingsmogelijkheid bij Vlaams sprekende Belgische boeren die er reeds een tiental jaar wonen en er een bedrijf van 150 ha uitbaten (Louis Collee, Ferme Azé, Ciron, 36300 Le Blanc).

Tegenwoordig spreekt men van het Parc Naturel Régional de La Brenne. Op die manier hoopt men er een evenwicht te vinden tussen belangen van landbouw, natuur en jacht, een moeilijke opdracht. Door zijn positie (economische achterstand ten opzichte van de rest van Frankrijk) lijkt het gebied niet direct ernstig bedreigd. Dat blijkt dan wel ten koste te gaan van de mensen ter plaatse waarbij ook voor de boeren de toekomst onzeker is.

Heidevegetatie

Foto: R. Desmet

R. Desmet, Lozerstraat 29, 9770 Kruishoutem.

Zomer op de toendra: vogelwaarnemingen nabij Cambridge Bay (Victoria Island, Canada)

Louis Beyens

Eén van de aantrekkelijkste aspecten van een verblijf in de arctische gebieden is dat je er heel wat van onze doortrekkers en wintergasten in hun broedgebied kunt observeren. Bevindt deze verblijfplaats zich daarenboven in het Amerikaanse poolgebied, dan heb je meteen een behoorlijke kans om enkele soorten aan te treffen die, wanneer ze hier in de lage landen gesignaleerd worden, voor de nodige sensatie zorgen onder de twitchende populatie. We willen met dit artikel de lezer attent maken op een goed bereikbaar vogelparadijs in de Lage Arctis. Cambridge Bay of Ikaluktutiak ('de goede visplaats' in de eskimotaal), is een nederzetting op de zuidelijke kust van Victoria Island in het Canadese poolgebied. Er leven een 900-tal eskimo's en een 100-tal blanken. De gemiddelde maximale en minimale temperatuur van de warmste maand (juli) bedraagt 12,8°C resp. 4,4°C. De gemiddelde neerslag voor juni, juli en augustus bedraagt tussen de 50 en de 76 mm (Fletcher and Young n.d.). De nauwe zeestraat tussen het eiland en het vasteland is in juli nog volledig bedekt met ijs; het is trouwens langs deze weg dat Amundsen in augustus 1905 vaarde tijdens de verwezenlijking van de eerste noordwestpassage.

Toen we op 13 juli 1992 te Cambridge Bay aankwamen was het stralend weer. De volgende dag op weg naar het onderzoeksgebied, drie uur stappen verder, waaide er een frisse wind en had het intussen nog even gesneeuwd. Globaal genomen kenden we tijdens de eerste periode van ons verblijf een eerder wisselvallig weer, met maximumtemperaturen variërend van 5° tot 12°C, terwijl de tweede helft zonnig was met hogere temperaturen (tot 17°C), maar bij windstilte helaas met veel muggen. Het bezochte gebied is een laagland, met als blikvanger in de verte de Mount Pelly (210 m) met zijn

mariene terrassen, getuigen van vroegere hogere zeespiegelstanden. De talrijke meren en plassen ontdooien in de loop van de maand juni, alhoewel de ijsbedekking van de grotere meren geheel de zomer kan blijven. De grootste planten zijn wilgen (langs beekjes en meren) die een hoogte kunnen bereiken van maximaal één meter.

Onze eerste kampplaats bevindt zich temidden de plassen en de meren. Tussen naburige wateren is er dikwijls een vochtige, en voor die gebieden hoog produktieve zeggevegetatie waarop Muskusossen graag grazen en waarin we de nu niet meer met sneeuw bedekte winternesten vinden van lemmingen. Omdat dit milieu nu te vochtig is, verblijven deze knaagdieren op kleine heuveltjes waarin ze gangen graven. Je ziet ze behoedzaam uit een hol komen en dan vlug enkele meters onbeschermd naar de veiligheid van het volgende hol rennen. Dat dit niet altijd lukt, bleek toen we een Kleinste jager een lemming zagen verorberen. Op deze drogere plaatsen creëert de nu bloeiende *Dryas integrifolia* een onvermoed bloementapijt. Hierna volgen enkele observaties en een overzicht (Tabel 1) van de waargenomen soorten.

De talrijkst voorkomende strandloper hier is de Kleine grijze strandloper. Deze vogelsoort is een zeldzame dwaalgast in West-Europa, met het merendeel der waarnemingen in de Britse Eilanden (meer dan 50), ook reeds eenmaal in Nederland (Lewington et al. 1991) maar zover mij bekend, geen uit België. Door het late broedseizoen dit jaar, tot ruim de tweede helft van juni was er nog een sneeuwbedekking van 100 %, waren deze vogels dan ook nog druk in de weer met broeden en zouden we nog het uitkomen van de kuikens, een week later, kunnen meemaken. Wat me het meeste trof is evenwel de zang van deze en andere strandlopers. Hiermee zijn wij zuiderlingen minder vertrouwd.

Minder talrijk maar toch nog veelvuldig voorkomend is de Steltstrandloper. Het is een opvallende, en samen met de Kanoet de gemakkelijkst te determineren strandloper, met zijn lange groenachtige poten en zijn gestreept onderlichaam, hetgeen in de vlucht ook duidelijk te zien is. De Steltstrandloper broedt hier in de vochtige zeggen wilgenvegetaties, maar ook op droge stenige plateau's.

Fig. 1 Situering van Victoria Island met Cambridge Bay (zwart vierkant) in het Canadese poolgebied.

Het met meren bezaaide laagland nabij Cambridge Bay. Merk op dat het grote meer in de achtergrond nog steeds met ijs bedekt is.

Foto: L. Beyens

Het is een strikt laag-arctische broedvogel van Canada en Alaska, die overwintert in centraal Zuid-Amerika en ook wil in het zuiden van de USA. Eén Belgische waarneming uit Zeebrugge in 1984 (Vogels in Vlaanderen 1989) werd onlangs na herziening verworpen (Van Sanden et al. 1992); uit Groot-Brittannië zijn er tot en met 1991 24 vogels gemeld (Rogers et al. 1992). Ook de Steltstrandloper verbaasde ons met zijn gezang en is geenszins zo zwijgzaam als door Lippens en Wille (1986) wordt aangegeven. Van de Amerikaanse gestreepte strandloper hebben we maar enkele koppels geobserveerd; deze is, van de waadvogels, wel de meest voorkomende Amerikaanse dwaalgast in West-Europa (Lewington et al. 1991) met nagenoeg jaarlijkse waarnemingen in België o.a. nog op 11 mei 1992 te Kalloo/Doel (Symens 1992). De determinatie van deze soort levert evenmin problemen op.

Van de *Laridae* en *Sternidae* hebben we drie vertegenwoordigers aangetroffen: de Noordse stern, de Vorkstaartmeeuw en de Grote burgemeester. De twee eerst vernoemde soorten broeden op enkele kleine eilandjes in het meer, achter onze tent. Er bevinden zich daar minstens 20 adulte Vorkstaartmeeuwen, verder 1 koppel Rotgans en een paar Parelduikers. Op 14 juli kan ik nog geen spoor van jonge vogels bespeuren, een goede week later, 22 juli, merk ik kleine meeuwekuikens op het eiland. De volgende dag zwemmen de Rotganzen met 2 jongen rond. Opvallend is dat de broedende Vorkstaartmeeuwen de Parelduiker, welke zich net vanuit het water naar het nest gewerkt heeft en erg dichtbij de broedactiviteiten hervat, gerust laten, terwijl de vogel op het water een aantal hardnekkig uitgevoerde duikvluchten te verduren krijgt en zijn heil ten slotte onder water dient te zoeken. De Parelduikers blijken op 24 juli 1 klein 'donzig' jong te hebben. Ze zwemmen er wat mee

rond, waarna een der oudervogels terug naar het nest gaat. Het jong heeft echter de grootste moeite om ook op het land te kruipen. De tweede oudervogel komt dan ook uit het water, moedigt het jong aan en glijdt dan terug in het water. Twee dagen later is er een tweede jong mee in het water. Eén der oudervogels houdt een kleine vis in de bek en biedt het een jong aan, de transactie mislukt echter en het visje valt in het water. Tot zesmaal toe pikt de oudervogel het terug op en houdt het telkens het jong voor. Ten slotte krijgt het tweede jong het visje en werkt het vlot naar binnen. De duikers zoeken en vangen die kleine vissen blijkbaar juist onder het wateroppervlak; ze houden enkel hun kop onder water. Deze volwassen Parelduikers zijn prachtige vogels met hun opvallend bleekgrijze kruin en nek, en de diep purperen glans op de hals. De taxonomische status van deze vogel is me wel niet erg duidelijk, in Cramp et al. 1977 worden ze als een ondersoort beschouwd, in de bekende National Geographic vogelgids (Scott 1987) als soort.

Eind juli zijn de bruine juveniele Vorkstaartmeeuwen reeds half zo groot als de volwassen vogels, en enkele wagen zich reeds zwemmend op het meer, onder luid gekrijs van de oudervogels. Een enkele maal strijkt een oudervogel op het water neer naast het jong en dreigt zo met omhoog gehouden kop en opengesperde bek naar de andere meeuwen. Soms wipt het dier wel een halve meter uit het water om hun duikvluchten te counteren.

De Grote burgemeesters, alleen of in groepen van tot 9 adulte (niet broedende?) vogels, struinen nu ook de omgeving af, maar de meest opvallende predator is toch wel de Kleine jager. In de vroege avond komt er steeds een exemplaar voorbij. Op amper een 1,5 tot 2 m hoogte, langzaam tegen de wind in vliegend, speurt de vogel een kleine wilgenstruweel af. Eénmaal deze vege

Muskusossen op een der mariene terrassen van Mount Pelly

Foto : L. Beyens

tatie gepasseerd, draait hij vlug bij en laat hij zich met de wind snel terug afzakken om opnieuw te beginnen met het afzoeken. Boven hem een aantal alarmerende strandlopers en Noordse sterns. Met hangende poten, je kan goed de zwemvliezen zien, blijft hij nu ter plaatse klapwieken, om zich dan te laten vallen. Met een welgerichte stoot heeft hij een kuiken van een strandloper in de snavel en na wat heen en weer geschud verdwijnt de jonge vogel in zijn keel. Amper 10 m verder heeft hij weer succes, ditmaal is het een grotere vogel met reeds duidelijk ontwikkelde vleugels. Hiermee blijft hij langere tijd op de grond, het spartelende dier in zijn snavel houdend. Sommige strandlopers komen nu op amper 2 meter van de jager op de grond zitten

alarmeren, terwijl de Noordse sterns hun duikvluchten blijven uitvoeren. Het jagen op vogels zou niet of zelden gebeuren door de Kleinste jager (K. de Korte, pers. med.), welke we inderdaad enkel met lemmingen gezien hebben.

Van de roofvogels mochten we enkel de Ruigpootbuizerd waarnemen, miauwend boven zijn territoria op de kalksteen-puinhellingen van Mount Pelly. De gorzen worden hier vertegenwoordigd door de circumpolaire holarctische Sneeuwgorzen en IJsgorzen. De verspreidingsgrenzen van beide soorten liggen tussen de juli-isotherm van 2°C in het noorden en die van 14°-15°C in het zuiden (Voous 1960). Van de laatste soort vonden we het goed verborgen nest onder een wilgestruik op nog

Bairds strandloper

Foto : L. Beyens

Kleinste jager op uitkijk in zijn territorium

Foto : L. Beyens

Tabel 1: Avifaunistische lijst, samengesteld uit de door ons waargenomen soorten tussen Cambridge Bay en het merengebied ten oosten van Mount Pelly (14 juli - 28 juli 1992) (kolom 1), en de soorten door Vink et al. (1988) geobserveerd tussen Cambridge Bay en Mount Pelly resp. de Augustus Hills (19 juni - 3 juli 1986 en 25 juni - 1 juli 1983 (kolom 2). Door de aard van onze onderzoeksactiviteiten bestreken we een kleiner gebied dan Vink et al., en gebeurde het vogels kijken eerder occasioneel, hetgeen het verschil in waargenomen soorten verklaart.

	1	2
Geelsnavelduiker <i>Gavia adamsii</i>	—	+
Parelduiker <i>Gavia arctica pacifica</i>	+	+
Roodkeelduiker <i>Gavia stellata</i>	+	+
Kleine zwaan <i>Olor columbianus</i>	+	+
Canadese gans <i>Branta canadensis</i>	+	+
Kolgans <i>Anser albifrons</i>	—	+
Rotgans <i>Branta bernicla</i>	+	+
Sneeuwgans <i>Anser caerulescens</i>	—	+
Eidereend <i>Somateria somateria</i>	—	+
Koningseider <i>Somateria spectabilis</i>	+	+
Pijlstaart <i>Anas acuta</i>	—	+
Toppereend <i>Aythya marila</i>	—	+
IJseend <i>Clangula hyemalis</i>	+	+
Middelste zaagbek <i>Mergus serrator</i>	+	+
Ruigpootbuiszard <i>Buteo lagopus</i>	+	+
Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>	—	+
Alpensneeuwhoen <i>Lagopus mutus</i>	—	+
Moerassneeuwhoen <i>Lagopus lagopus</i>	—	+
Canadese kraanvogel <i>Grus canadensis</i>	+	+
Amerikaanse bontbekplevier		
<i>Charadrius semipalmatus</i>	+	+
Amerikaanse goudplevier <i>Pluvialis squatarola</i>	+	+
Steenloper <i>Arenaria interpres</i>	+	+
Amerikaanse gestreepte strandloper		
<i>Calidris melanotos</i>	+	+
Bairds strandloper <i>Calidris bairdii</i>	+	+
Kanoetstrandloper <i>Calidris canutus</i>	+	—
Kleine grijze strandloper <i>Calidris pusilla</i>	+	+
Steltstrandloper <i>Micropalama himantopus</i>	+	+
Blonde ruiter <i>Tryngites subruficollis</i>	+	+
Grauwe franjepoot <i>Phalaropus lobatus</i>	—	+
Rosse franjepoot <i>Phalaropus fulicarius</i>	+	+
Middelste jager <i>Stercorarius pomarinus</i>	—	+
Kleine jager <i>Stercorarius parasiticus</i>	+	+
Kleinste jager <i>Stercorarius longicaudus</i>	+	+
Grote burgemeester <i>Larus hyperboreus</i>	+	+
Thayers meeuw <i>Larus thayeri</i>	—	+
Vorkstaartmeeuw <i>Xema sabini</i>	+	+
Zilvermeeuw <i>Larus argentatus</i>	—	+
Noordse stern <i>Sterna paradisaea</i>	+	+
Velduil <i>Asio flammeus</i>	—	+
Sneeuwuil <i>Nyctea scandiaca</i>	—	+
Strandleeuwerik <i>Eremophila alpestris</i>	+	+
Raaf <i>Corvus corax</i>	+	+
Amerikaanse waterpieper <i>Anthus rubescens</i> *	+	+
Savannah sparrow <i>Passerculus sandwichensis</i>	—	+
Sneeuwgors <i>Plectrophenax nivalis</i>	+	+
IJsgors <i>Calcarius lapponicus</i>	+	+
Barmsijs <i>Carduelis</i> sp.	—	+

* door Vink et al. als *A. spinoletta* beschouwd; cfr. hiervoor Lewington et al. 1991.

De Lemming is het hoofdvoedsel van de Kleinste jager

Foto: L. Beyens

geen 10 m van de tent. Regelmatig zagen we een der oudervogels met voedsel in de basis van het wilgestruikje verdwijnen, om wat later met het witte faecaliënpropje weg te vliegen. De laatste week van ons verblijf wemelde het als het ware van de uitgevlogen IJsgorzen, vogels die nog maar een paar meter kunnen vliegen, en waarachter de Kleine jagers ook duidelijk op zoek waren. Anderzijds was de algemene vogelactiviteit nu sterk verminderd, zeker wat betreft de zang van de strandlopers. Hetzelfde kon jammer genoeg niet gezegd worden van de muggen.

Literatuur

- Cramp S. (chief ed.), 1977. *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa*. Oxford University Press, London. Vol. 722 pp.
- Fletcher and Yound n.d. *Climate of Arctic Canada in Maps*. Boreal Institute for Northern Studies, Edmonton. Occasional publ. no 13, 85 pp.
- Lewington I., P. Alström, P. Colston, 1991. *A field guide to the rare birds of Britain and Europe*. Harper Collins. 448 pp.
- Lippens L., H. Wille, 1986. *Atlas van de vogels van België en West-Europa*. Lannoo, Tielt, 833 pp.
- Rogers M. and the Rarities Committee, 1992. Report on rare birds in Great Britain in 1991. *British Birds* 85 (10): 507-554.
- Scott S. (ed.), 1987. *Field guide to the birds of North America*. National Geographic Society, Washington DC, 464 pp.
- Symens D. (samensteller), 1992. Recente waarnemingen, periode maart-mei 1992. *Oriolus* 58 (2): 54-61.
- Van Sanden J., J. van den Steen en de leden van het BAHC, 1992. Zeldzame vogels in Vlaanderen in 1989. *Oriolus* 58 (2): 44-49.
- Vink J., M. Vaughan, C. Lok, 1988. Birds at Cambridge Bay, Victoria Island, Northwest Territories, Canada, in 1986. *Circumpolar Journal* 3: 13-16.
- Vogels in Vlaanderen*, p. 180. I.M.P. Bornem, 439 pp.
- Voous K., 1960. *Atlas van de Europese Vogels*. Elsevier, Amsterdam, 284 pp.

L. Beyens, Departement Biologie, U.A.-(R)UCA, Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen
Belgian Polar Exploration Society vzw, Emblemse weg 17, 2520 Broechem.

Dartel als een vlinder: de Hop

Robert De Lust

*In Champignolle, temidden de Argonne (Fr.), zag ik voor het eerst echt goed een Hop *Upupa epops*. Later stootte ik onverhoeds op nesten van de 'drekvogels' in gewesten waar ze het meest authentieke karakter van hun biotopen nu nog vinden, ondermeer in de streek van Pérouges (Meximieux), in de Drôme, in de Crauvlakte, in Los Monegros, in het Spaanse binnenland en zelfs op de 'sansouires' dichtbij de Mediterrane kust, in het bassin van de Petite Rhône en op een steenworp van Aigues Mortes.*

Een Hop is altijd op zijn mooist, of dit zit of vliegt, of die aast of zingt, of die vlucht of pronkt. Een Hop is gevederde kant, een gewichtloze bloem, een levend sieraad.

Hoppen zijn vogels van een voorname schoonheid, die binnen onze Europese avifauna wellicht tot de meest verfijnde silhouetten behoren. De kenmerkende kuif geeft de vogels hoofse gestrengheid mee, iets onaan-tastbaars en afstandelijks. Als *Upupa epops* die kuif openwaaiert, geeft hij iets exotisch prijs, alsof hij in paradijselijke tropenwouden thuishoort en voorbestemd lijkt een mytische vogel te zijn. Hoppen zijn nerveuze, lichtvoetige en elegante vogels. Hun wit-zwarte vleugel-tekening scherpt dat dartele van een weifelende vlinder-vlucht. Een vliegende Hop blijft iedere waarnemer verrassen. Een Hop is dan op zijn mooist.

De kleurencombinatie van het okerbruine, met zwart en wit aangebeitste verenkleed, lijkt die vogel enerzijds voor een half versluierd, dus gecamoufleerd bestaan voor te bestemmen. Anderzijds verschaft dat felle verencontrast hem voldoende signaalfuncties, binnen de schaduw van bomen en heesters, maar ook in open terrein, om hofmakerij en afschrikking mogelijk te maken. Hoppen combineren de tekening en het palet

van hun veren tegelijk met signaalfuncties en beschut-ting, met een leefterrein dat zowel open ruimten als groene 'beluiken' omvat.

Die frele vogel was vermoedelijk nooit in grote aantallen present, in de noordelijke en vooral noordwestelijke 'uiterwaarden' van zijn verspreidingsgebied. Al formu-leren een aantal bronnen wél de mogelijkheid, zelfs waarschijnlijkheid, dat de soort ooit (en dan bedoelt men 18e en 19e eeuw) héél wat algemener verspreid was, in West-Europa toendertijd (K.H. Voous 1960, Cramp et al. 1985, SOVON 1987, F. Segers 1948). Hoppen komen voor in Azië, Afrika en Europa. De toendra- en poolgebieden dààrgelaten, treft men ze in alle klimaat-gebieden aan (K.H. Voous).

Het is op zijn minst merkwaardig, dat noch een onmiddellijke verwant, noch een ogenschijnlijk ecolo-gische vervanger, op het Amerikaanse continent voor-komen (Cramp et al.). Zijn Hoppen dan toch buiten-beentjes?

In Vlaanderen zijn ze nu uiterst zeldzaam. "In de

Hop, Spanje, 19-1-90

Foto: A.C. Zwaga

nazomer van 1942 en '43 was het 'poeferke' in heel het land verspreid" schreef Frans Segers destijds. Daar is nu helemaal geen sprake meer van. We omschrijven hem nu als 'een niet-jaarlijkse broedvogel' (Vogels in Vlaanderen 1989), als een heuse zeldzaamheid dus. Het lijkt onwaarschijnlijk dat nestelende Hoppen zouden over het hoofd gezien worden. De terugval van het broedbestand is overigens in gans West-Europa een feit. In Denemarken, zelfs in Zweden, broedden in de negentiende eeuw Hoppen en jaarlijks worden nog vogels gezien, op Öland bijvoorbeeld, op Gotland en in Blekinge (R. Staav, Th. Fransson 1987). Over gans Midden-Europa was de soort toen vrij algemeen en vrijwel alle auteurs zijn het erover eens, om geleidelijk veranderingen van een droger naar een vochtiger en killer klimaat op die breedten, als oorzaak van de areaalsinkrimping te zien. Hoppen voeden zich immers grotendeels met grotere insecten en hun larven die ze bij uitstek moeten zoeken op droge en zonovergoten bodem.

Het verklaart waarom die vogels zowel in Nederland, Duitsland, Denemarken en het zuiden van Engeland enkel nog sporadisch nestelen en er als toevallige broedvogel beschouwd worden.

Ornithologen voelen zulk verlies sterk aan. Het is een regelrechte verarming van het soortenspectrum en dat is bijna altijd terug te voeren naar de devaluatie van het milieu. Klimaatsveranderingen volgen misschien een curve die nog beterschap belooft, maar sommige bronnen wijten de aantalsafname van Hoppen aan de vernietigende invloed van landbouwgif.

Gaat het de Hoppen in Zuidoepese broedterreinen dan beter voor de wind? Ze houden er ogenschijnlijk wel gemakkelijker stand. In de Crauvlakte bijvoorbeeld, waren Hoppen heel gewoon in de jaren 1975-1985 en ook nu nog, behoren zij daar tot de karakteristieke soorten (pers. waarn.). Ze foerageren er op de beenharde steengrond, tussen myriaden keien, speurend onder krakerige tijmplantjes en dorre grassen. Voor zover de vogels in die regio geen voedsel gaan ophalen in de fruitplantages (waar heus ook gespoten wordt), is daar niet echt sprake van bedreiging met pesticiden.

Hoeveel terreinen zijn echter aan te wijzen, waar de bodemfauna niet aangetast en bedreigd is door zulke pollutie? Het Spaanse binnenland telt nog zo'n gebieden, Italië bezit nog een aantal 'maagdelijke' kalksteen- en braaklandresten, de Balkan is nog goed bedeed met 'ongerept maquis'. Het is zonneklaar: Hoppen is het beste lot beschoren, waar zomerhitte de grond door-gloeit, waar krekels en cicaden sjirpen en de schaduw een verademing is. Over vervolging aldaar, door de mens, zwijgen we voorlopig in alle toonaarden.

De biotoop preciseren, voert ons vanzelf naar Mediterrane gebieden. Stenige, vooral droge en zonovergoten, zandige en grotendeels open terreinen ook, bezitten zowat de echte merktekens van dat nestelsterrein. Zuid-oostelijk van Lyon, op kalkdoordesemde leemgrond, die bij regen zwaar aan schoenen en laarzen kleeft, vonden we in voornoemd decennium altijd wel een hoppepaartje, in de muur van een hoevegebouw hokkend. Schuren en woningen zijn daar met broodgrote keien en leem gemetseld. De regen spoelde er gaten in, nissen waarin Zwarte roodstaarten, Grauwe vliegenvangers en Hoppen een geschikte ankerplaats vinden.

Het landschap daar is ruim, met verre maïs- of koolzaadakkers, met eindeloze percelen luzerne, maar toch opgedeeld door verspreide bomen en bomengroepen, door hovingen ook en door steengroeven, waar rond op weekdagen stofwolken en lawaai zinderen. Het is mis-

schien geen hoppeterrein in optimum, maar de vogels vinden daar wel een gedekte tafel.

Tussen Zaragossa en Lerida, in Aragon (Sp.) kan men de tijd en de weg uit het oog verliezen. De vroeger uren lenen zich tot verrukkelijke zwerftochten. Op de keienmuurtjes en schaapsstalletjes, op ruïnes, steenhopen en knopige olijfbomen mag men altijd wel een Hop verwachten. Hoppen zijn daar nog bedrijvig, als de schapen een lange siësta beginnen. Dat kalkplateau, Los Monegros genaamd, is 's zomers een kolkende zonneketel, die weinig vogelaars verleidt. In mei zijn zoektochten er meest aangewezen. Maar de Hoppen leven daar het jaar door, een heremijtenbestaan weliswaar.

Steenharde, met kalksteenschilfers of keien bezaaide grond, windgegeselde en doorbakken vlakten, vereenzaamde olijfboompjes, lage schapemuurtjes, verlaten en vergruisde gebouwen, schapen en geiten, gelispel van cicaden horen bij het modelpatroon van een zuiders hoppeland. In noordelijker regio's komt de Hop in parkachtige landschappen voor, in de wijngaarden van het Rhônebekken en haar zijdalen ook, in 'luchtige' boomgaarden van het Parijse bekken. Hoppen leven daarnaast een goddelijk bestaan in de oasen van Noord-afrikaanse woestijnoorden.

Wie Stora Alvaret, het ongelooflijk platte, ogenschijnlijk eentonige en altijd wat barre kalkplateau van zuidelijk Öland bezoekt, zal instemmend knikken, als hij verneemt dat de Hop daar ieder jaar opnieuw als dwaalgast gemeld wordt. Een 'gemene deler' is die open ruimte, door struiken en bomen breedmazig opgedeeld, die zoveel hopterreinen typeert. Of moeten we allereerst oog hebben voor de kalkgrond, die Hoppen blijkbaar ook een aantal duingebieden inlokt. Het is toch opmerkelijk, dat gedurende méér zomers, een dwaalgast over de buitendijkse zandplaat bij de Braakman zwierf?

Vlaanderen herbergde tussen 1944 en 1970 nog enkele tientallen broedparen, met zelfs ongeveer 120 paren rond 1950 (L. Lippens, H. Wille 1972) en wéér bleken de duinen een bijzondere aantrekkingskracht uit te oefenen op die prachtvogels. De Westhoek was zowat het laatste Vlaamse bastion van *Upupa epops*.

Hoe men de biotoop ook karakteriseert, onvermijdelijk is de betekenis van het voedselaanbod bijzonder groot, bij de terreinkeuze van een vogelsoort. Hoppen voeden zich met grote én kleine insecten, met spinnen en wormen, met rupsen, met larven en poppen. Miereleuwen worden erg gewaardeerd, dàar waar ze voorradig zijn tenminste. Naargelang de bodem zandig of stenig is, noopt hij Hoppen tot gedwongen selectief foerageren op sprinkhanen, kevers, hagedissen en veelsoortig minuscule dierlijk aas. Hoppen waren destijds bekende meikever- en engelingeters in Vlaanderen. Tot voor enkele decennia waren méér vlindersoorten, hun larven en poppen eveneens, opmerkelijk gewoon in Kempense en kustgebieden. De verarming van zoveel insectenpopulaties heeft vermoedelijk nauw verband met het verlies ook, van onze laatste Hoppen.

Hoppen foerageren op een kenmerkende manier. Ze stappen kopknikkend gelijk duiven, zoekend met schrandere oog, maar poeren niettemin ook af en toe in de grond, of ze boren achter losse boomschors. Hoppen hebben geen lange 'spechtetong' en zijn dus aangewezen op directer tasten en loeren. Ze wrikken ook wel in vermolmd hout, of 'neuzen' in uitwerpselen en zelfs kadavers. Toch blijven ze onveranderlijk sierlijk bewegen. Opwinding uiten ze door hun kuif op te zetten en bij onraad vouwen ze die zwart-gepunte waaijer tegen hun kruin. Geregeld produceren ze braakballetjes,

Hop

Foto : A.C. Zwaga

waarin chitineschilfers van kevers te vinden zijn (Cramp et al).

Als Hoppen een broedend wijfje of nestjongen moeten bevoorraden, gaan ze omzichtig te werk. Ze verleggen hun aanvliegroute bij de minste verstoring. Hoe het mogelijk is, dat zulke fraaie vogels, er toch vaak in slagen mensen om de tuin te leiden, blijft me een vraagteken. Op de Ferme de la Valbonne, in de schaduw van Meximieux-Péroutes (Fr.) nestelden een paar decennia geleden (ca. 1976), elk jaar Hoppen in een verweerde stalmuur. Meneer Joseph Pallordet en zijn bejaarde moeder, hadden uiteraard méér omhanden, dan naar vogels te kijken. Toch passeerde moeder Pallordet dagelijks in haar rozenhofje en ook zoon Joseph hielp haar daar af en toe een handje. Ze merkten onvermijdelijk de Hoppen op, die soms op de daknok spiedden, of op de tuinmuur wachtten. Dat de vogels op manshoogte een opening tussen de muurkeien claimden, bleef hen jarenlang onbekend.

Knotwilgen en andere holteverschaffende bomen, muurgaten en zelfs nestkasten, waren klassieke nestelplaatsen in Vlaanderen destijds. Onder dakpannen huisden ze ook wel, zoals ze dat nu in de Crauvlakte nog heel vaak doen. Steenhopen zijn daar vaker hun onderkomen.

Het nest is dus onveranderlijk een holte, soms een eind boven begane grond zittend, soms op of zelfs in de grond (bv. konijnepijp - boomwortels, cf. C. Harrison). Even buiten het ommuurde Aigues Mortes vond ik jaren geleden een hoppenest, in een muurholte vlakbij de grond. Het gebouw stond op wakke, in het winterhalfjaar door zout water bevroede bodem, temidden een ruige, voor de streek typische sansouirevegetatie. Het

nest zelf ademde een klamme en verpestende geur. Van de zo benadrukte droge, zandige en zonnige neststandplaats van Hoppen, viel effenaf weinig te bespeuren. Maar de jongen deden het voortreffelijk en de adulte vogels hadden niet de minste moeite om gedurig prooien aan te voeren. De zomer garandeerde hen ondermeer een onuitputtelijke voorraad vlinders en kevers.

Over dat nest doen klassieke verhalen de ronde. Het stinkt ronduit. De jongen doen geen moeite de mest buiten de muuropening te deponeren. Daarenboven scheidt een klier bij de staartwortel een gelige olie af, die sterk naar muskus geurt (Grzimek 1970). Als afweer tegen ratten, Wezels, Bunzings en Hermelijnen heeft dit passieve verweer vermoedelijk een afdoend effect.

Hoppen hoeven dus geen nest te construeren, al is de summiere aanvoer van wat bekleding niet geheel ongewoon. Is de nestholte gekozen, dan kan alle energie naar hofmaken en uiteindelijk eileg en broeden gaan. Schitterende vogels als Hoppen, voeren een fascinerende balts op. Een ingewikkeld en uiterst beweeglijk verleidings- en afweerspel is veel vogelsoorten gemeen, die geen duidelijk geslachtenonderscheid meedragen. Hun quasi totale gelijkheid van verenkleed, dwingt rivalen en toekomstige partners tot verkennende en beklijvende pantomime, tot bijzonder expressieve en dus fraai ogende houdingen en bewegingen, die soms op menselijk bevlogen gebarentaal gelijken.

De vogels drukken zich tegen de grond, zetten hun kuif op of drukken die onderdanig (?) of dreigend (?). Ze spreiden de vleugels half en tonen het scherp contrast van wit en zwart op hun staart. De hoek waarin ze hun kop of staart houden, beklemt toont die of gene intentie.

Zoals bijvoorbeeld Roodborst bijzonder expressieve lichaamshoudingen gebruiken tijdens de paarvorming, zo ook dwingt de complete gelijkenis van mannelijke en vrouwelijke Hoppen, ze tot buitennissig vertoon, dat boeiend is en vol verrassingen steekt.

Volgens de geraadpleegde bronnen, zijn Hoppen monogame vogels. Hun partnertrouw zou niet nadrukkelijk over meerdere broedseizoenen standhouden en hun rollenpatroon is nogal klassiek. Het wijfje broedt alleen, gevoederd door haar partner en wordt tijdens de jongenverzorging, naarstig bijgestaan door hem. Toch stellen sommige auteurs, dat het vooral het wijfje is, dat de nog kleine jongen verzorgt, terwijl het mannetje pas echt actief meewerkt, als de jongen iets ouder zijn (cf. C. Harrison). Die jongen worden niet tegelijk geboren, omdat het wijfje begint te broeden, voor het legsel volledig is. Zo luidt het in de recentere literatuur, maar F. Segers (1948) was stellig van mening, dat het wijfje pas begint te broeden, als het legsel volledig is. Dat legsel is klein (van 2, 3, 4 eieren) tot onverwacht omvangrijk (5, 10, tot 12) (L. Lippens, H. Wille 1972, Elseviers Broedvogelgids 1977). De eieren meten ongeveer 25,8 x 17,8 mm en zijn ovaal. Hun kleur is nogal variabel en wat onbestemd, maar niettemin licht transparant, van geelachtig, tot groenig, blauwig soms, vaak wat grijs, maar de schaal kan evengoed iets bruinig zijn, of naar crème neigend. Soms zijn de eieren erg licht, soms erg donker van kleur (J.G.Th. Van Nes 1958). Omdat Hoppen letterlijk hun nest bevuilen, wordt de kleur van de eischaal door de inwerking van zuren aangetast. Daarom hebben hoppeëieren een spreekwoordelijk 'gewolkt' oppervlak, een vlekkelig uitzicht waarin de poriën zich als fijne speldeprikken aftekenen.

Hoppen broeden 16 dagen, maar het wijfje verwarmt haar jongen nadien hardnekkig, tot langer dan een week. De temperatuurscondities in het donkere, klamme en stinkende nest, vergen wellicht dat volgehouden 'zitten'. Gedurende ruim drie weken is daar weinig leven te zien en dat bevordert ongetwijfeld de veiligheid van de Hoppen. In de holte is zelden iets te bespeuren. De jongen kruipen diep weg bij de minste onraad en als men dan al een geluk heeft er één te verrassen, vallen de dik gezwollen mondhoeken op (eigen. waarn.). Uitvliegende hoppejongen zijn vertederende wezentjes. Ze zijn meestal schuw. Gedurende een kleine maand blijven ze in nauw contact met hun oudjes. Het gebeurt wel eens dat die een tweede broedsel aanvatten, zij het veeleer in hun zuidelijker biotopen.

De trekverplaatsingen van Hoppen worden gekenmerkt door weinig kieskeurigheid. Ze vermijden niet automatisch de obstakels en worden soms tot hoog in

gebergten aangetroffen. Zijn Hoppen geen obstinaat eenzame reizigers, dan trekken ze toch vaak alleen, hooguit in gezelschap van één of een paar soortgenoten (Cramp et al.). Wel treft men regelmatig enkele vogels bijeen aan, op plaatsen waar ze gedurende die trek gaan foerageren of verpozen. Vogels uit het Middellandse Zeegebied en de Noordafrikaanse broedregio overwinteren wel eens méér ter plaatse. De meeste 'Europese' vogels wijken uit naar de zuidrand van de Sahara, naar Senegal, Somalië, soms tot Kenia en Oeganda (Cramp et al.).

In Vlaanderen worden de schaarse Hoppen vaakst gezien tussen 21 april en 10 mei (P. Herroelen in *Vogels in Vlaanderen*) en de najaarstrek voor zover die zich hier manifesteert, vanaf einde juli tot einde oktober.

Er is méér, onzeglijk méér over Hoppen te vertellen. Hun aparte, wat timide en toch zo welluidende roep 'Hoep-oep-oep, hoep-oep-oep' is nooit nadrukkelijk. Hij misleidt de waarnemer, die altijd opgetogen is om elke vondst. Want dat geluid komt van nergens en overal. Het klinkt vaak zwak, gehinderd door de minste hindernis. Of het verrast omdat ergens dat opgewonden mannetje vlakbij zit, op de grond. Hoppen maken nog wel andere, vaak hese keel-, dus rasp- en kirgeluiden. Maar bovenal vergeet niemand ooit die subtiële hoep-roep, die mij althans altijd herinnert aan de zongelakerde Provence, aan de stilte na de mistral en andere bijgeluiden van cicaden en krekels. Feitelijk zijn Hoppen zonnevogels!

Literatuur

- Buise M.A., F.L.L. Tombeur, 1988. *Vogels tussen Zwin en Saeftinghe*. Stichting Natuur en Recreatie-inform. Middelburg.
- Cramp et al., 1985. *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa*. Vol. IV. Oxford University Press. Oxford, New York.
- Ferguson Lees J., Willis I., 1987. *Thirions Vogelgids*. BLV Verlagsgesellschaft. München, Wenen, Zürich.
- Harrison C., D. Reid-Henry, 1988. *The History of the Birds of Britain*. Collins, London.
- Harrison C., 1977. *Elseviers Broedvogelgids*. Elsevier, Amsterdam-Brussel.
- Segers F., 1948. *Broedvogels in de Kempen*. De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen.
- SOVON, 1987. *Atlas van de Nederlandse Vogels*. Arnhem.
- VLAVICO. P. Herroelen, 1989. *Vogels in Vlaanderen*.
- Voous K.H., 1960. *Atlas van de Europese Vogels*. Elsevier. Amsterdam, Brussel.

R. De Lust, Leegstraat 29, 9960 Assenede.

HYLA - NIEUW ADRES SECRETARIAAT

Het nieuwe adres voor alle inlichtingen over de Werkgroep HYLA, activiteiten, brochures en stickers is:

HYLA
p/a Bart HELLEMANS
Otterdreef 7
2980 HALLE-ZOERSEL
Tel. 03/384 33 56

ZOEKERTJE

TE KOOP GEVRAAGD:

M. Proctor en P. Yeo, *'The pollination of flowers'*, Collins, London, 1975 (nr 54 uit de New Naturalist reeks).

Ivan Hoste, tel. (091) 74 17 19.

Resultaten van het dipterologisch onderzoek in het natuurreservaat 'De Mandelhoek' te Ingelmunster (West-Vlaanderen)

Marc Pollet

In het vorig reservatenummer van Wielewaal (november '92) is een aspect niet direct aan bod gekomen, namelijk het belang van onze natuurreservaten voor het wetenschappelijk onderzoek. Dit mag o.a. blijken uit onderstaand artikel. De auteur, verbonden aan de universiteit van Gent, vond in ons natuur reservaat 'de Mandelhoek' verschillende interessante soorten Langpootvliegen, sommige voor het eerst in België. Twee soorten waren zelfs nieuw voor de wetenschap.

Eerder verscheen reeds een bijdrage over het voorkomen van *Dolichopodidae* of Langpootvliegen in het natuurreservaat 'De Mandelhoek' te Ingelmunster (Pollet, 1988). Dit artikel steunde bijna uitsluitend op gegevens die tijdens 1987 in voornamelijk beboste delen van het reservaat werden verzameld. Daar 'De Mandelhoek' een grote verscheidenheid aan biotooptypes herbergt, was daarmee slechts een deel van dit gebied in detail bekeken. Daarom leek het ons toen interessant om later ook de meer open plaatsen te bestuderen. In de loop van 1988 verleende de conservator ir. Leo De Cooman terug de toelating en zijn volledige medewerking om de 'hoge weide' te bemonsteren. Bovendien stond hij in voor de vegetatie-opname. Ik kan dan ook zonder meer stellen dat zonder zijn medewerking dit onderzoek nooit was verwezenlijkt, waarvoor mijn oprechte dank. De hierop volgende bespreking behandelt de bekomen resultaten van de beide jaarcycli met bijzondere aandacht voor de nieuwigheden van 1988.

Materiaal en methode

Opnieuw werd voornamelijk gebruik gemaakt van de twee volgende bemonsteringstechnieken:

(1) de **Malaiseval**: een tentvormige interceptival, waarbij vliegende insecten tegen de centrale, verticale wand botsen, omhoog vliegen (of klauteren) en via een schuin oplopende dakwand in een vangpot terechtkomen. Deze vangpot wordt doorgaans met een 70 % alcoholoplossing gevuld;

(2) **watervallen**: plastic schalen ('slakommen'), die met water of formol worden gevuld en waarbij vliegende insecten vooral door de kleur van de schalen worden aangetrokken. Uit vorig onderzoek is gebleken dat witte watervallen de beste resultaten m.a.w. het grootste aantal soorten en individuen opleveren.

Tijdens 1987 werden in het 'moeras' witte, blauwe en rode watervallen op grondniveau gebruikt. Daarmee toetsten we de resultaten, bekomen met een gelijkaardige opstelling in Wijnendalebos tijdens 1986. Tijdens 1988 werden uitsluitend witte vangschalen gebruikt, maar nu werden er 3 vallen op grondniveau en 3 op een hoogte van 65 cm geïnstalleerd. Daarmee werd nagegaan op welke hoogte de verschillende soorten voorkomen.

Resultaten

1. Ecologie

Tabel 1 geeft een overzicht van de resultaten van beide jaren onderzoek. Hiervoor werden voor de afzonderlijke

Tabel 1. Overzicht van de resultaten van het dipterologisch onderzoek uitgevoerd tijdens 1987 en 1988 in het natuurreservaat Mandelhoek te Ingelmunster (West-Vlaanderen) (*: inclusief soorten, die in de sleepstalen werden aangetroffen).

Resultaten	1987	1988	totaal
- watervallen (WV)	7	6	13
- Malaisevallen (MV)	1	1	2
- soorten	44	71	83(*)
- exemplaren (WV)	6870	1866	8736
- exemplaren (MV)	172	1751	1923
- exemplaren (WV + MV)	7042	3617	10659
- faunistisch interessante soorten	10	22	22
- soorten, nieuw voor België	2	4	4
- soorten, nieuw voor de wetenschap	1	2	2

Opmerking: Voor bepaalde soorten zoals *Chrysotus*, *Medetera*, en *Teuchophorus* is het nog steeds moeilijk om de wijfjes op naam te brengen. Daarom werden in Tabel 2 enkele soorten aangeduid met sp. (= species). Bovendien staat het voor enkele soorten helemaal nog niet vast of ze echte soorten zijn dan wel tot één en dezelfde soort behoren. Daarvan is het *Chrysotus gramineus*-complex een uitstekend voorbeeld.

Volgens Dr. Jonathan Cole behoren *C. gramineus*, *C. microcerus* en *C. varians* tot slechts één soort. Wij treden deze Britse wetenschapper daarin bij. Dit is ook de reden waardoor *Chrysotus microcerus* en *C. varians* tussen haakjes werden geplaatst. Wijfjes van *Medetera*-soorten zijn helemaal een ramp. *Medetera*'s zijn langpootvliegen die bijna uitsluitend op verticale wanden te vinden zijn (boomstammen, muren). Het merendeel van de ± 40 Belgische soorten is zeer gelijkend en de mannetjes kunnen vaak enkel op basis van de bouw van het genitaalapparaat worden onderscheiden. In de stalen van 'De Mandelhoek' denk ik een *M. capillata* te hebben aangetroffen (dit zou een nieuwe Belgische soort zijn), maar dit stel ik bij voorkeur onder voorbehoud.

Tabel 2. Soortenlijst van *Dolichopodidae*, verzameld tijdens 1987 en 1988 in het natuurreservaat 'De Mandelhoek' te Ingelmunster (West-Vlaanderen).
(vetjes : faunistisch interessant; (*): nieuw voor België, (**): nieuw voor de wetenschap):

Achalcus cinereus	Hercostomus silvestris (**)
Achalcus flavicollis	Medetera abstrusa
Anepsiomyia flaviventris	Medetera capillata (?)
Argyra atriceps	Medetera dendrobaena
Argyra grata	Medetera diadema
Argyra leucocephala	Medetera flavipes
Argyra perplexa	Medetera feminina
Bathycranium bicolorellum	Medetera impigra
Campsicnemus curvipes	Medetera inspissata (*)
Campsicnemus lumbatus	Medetera jugalis
Campsicnemus picticornis	Medetera jacula
Campsicnemus scambus	Medetera micacea
Chrysotimus molliculus	Medetera pallipes
Chrysotus cilipes	Medetera pseudoapicalis (*)
Chrysotus gramineus	Medetera saxatilis
(Chrysotus microcerus)	Medetera truncorum
Chrysotus neglectus	Medetera sp. n. (**)
Chrysotus suavis	Medetera sp. (wijfjes)
(Chrysotus varians)	Micromorphus albipes
Chrysotus sp. (wijfjes)	Neurigona quadrifasciata
Dolichopus brevipennis	Nodicornis nodicornis
Dolichopus claviger	Poecilobothrus nobilitatus
Dolichopus excisus	Rhaphium appendiculatum
Dolichopus griseipennis	Rhaphium caliginosum
Dolichopus latilimbatus	Rhaphium crassipes
Dolichopus longicornis	Rhaphium fasciatum
Dolichopus nubilus	Rhaphium fascipes
Dolichopus pennatus	Rhaphium laticorne
Dolichopus plumipes	Sciapus laetus
Dolichopus popularis	Sciapus platypterus
Dolichopus signifer	Sciapus wiedemanni
Dolichopus subpennatus	Sympycnus pulicarius
Dolichopus trivialis	Syntormon denticulatus
Dolichopus unguulatus	Syntormon pallipes
Dolichopus urbanus	Syntormon pumilus
Hercostomus celer	Teuchophorus calcaratus
Hercostomus chalybeus	Teuchophorus monacanthus
Hercostomus chrysozygos	Teuchophorus simplex
Hercostomus cupreus	Teuchophorus spinigerellus
Hercostomus fulvicaudis	Teuchophorus sp. (wijfjes)
Hercostomus metallicus	Trypticus bellus
Hercostomus nanus	Xanthochlorus ornatus
Hercostomus plagiatus	Xanthochlorus tenellus

bemonsteringen enkel de gegevens beschouwd die door middel van Malaisevallen en watervallen werden verzameld. In totaal werden enkel met deze technieken reeds 10659 langpootvliegen verzameld, behorende tot tenminste 83 soorten. Dit is bijna 30 % van de tot hiertoe bekende Belgische fauna. Zoals reeds eerder gemeld (Pollet, 1988), is dit een verbazende hoge diversiteit voor een dergelijk klein gebied. Het is evenwel duidelijk dat de grote verscheidenheid aan biotooptypes zeker heeft bijgedragen tot deze opmerkelijke soortenrijkdom. Wat verder opvalt, is het feit dat in het beboste biotoop ('moeras') globaal genomen bijna twee maal zoveel vliegen werden gevangen als in het open habitatype ('hoge weide'). Daarentegen werden slechts 44 soorten in het 'moeras' aangetroffen, wat slechts 61 % voorstelt van het aantal, bekomen op de 'hoge weide'. Het is echter een onder-entomologen-algemeen-bekend verschijnsel dat bosfauna's doorgaans relatief soortenarm zijn, maar dat de aanwezigheid van

meestal abundant voorkomen. Dit staat hoogst waarschijnlijk in verband met de meer stabiele milieu-omstandigheden in deze biotopen.

De zeer lage opbrengst van de Malaiseval tijdens 1987 is te verklaren door haar slechte opstelling: momenteel weten we dat het uiteinde, waaraan de vangpot bevestigd is, naar het licht dient georiënteerd te worden. In ons geval was dit, jammer genoeg, net andersom. We waren op dat ogenblik dan ook slechts in een experimentele fase op dit vlak.

Globaal werden er 22 zeer interessante soorten gevangen, waarvan 4 nieuw voor België en 2 nieuw voor de wetenschap (zie verder), wat nog maar eens de natuurbehoudswaarde van dit kleine reservaat benadrukt.

2. Faunistiek

Alhoewel de vangstopbrengsten van de verschillende vangschalen vaak een niet te verwaarlozen onderlinge variatie vertoonden, vonden we voor bepaalde soorten een duidelijk verticaal distributiepatroon. Zo blijken *Chrysotus*-soorten (o.a. *C. gramineus*, *C. microcerus*, *C. Varians*) vooral hoog in de vegetatie voor te komen, terwijl de grotere *Dolichopus popularis* en *Hercostomus chrysozygos* overwegend bodemactief zijn. Verder werden 28 soorten tijdens 1988 enkel in de Malaiseval aangetroffen. Dit is zowel te wijten aan zijn interceptie- en dus niet-selectieve vangmethode als het feit dat de Malaiseval dichter tegen het wilgenbos was geïnstalleerd. Dit blijkt overigens uit het grote aantal boombewonende *Dolichopodidae*-soorten in deze val (14 versus 3 in de watervallen).

Vanuit het standpunt van de natuurbehoud is het meest belangrijke resultaat wel het groot aantal faunistisch interessante (= zeldzame) soorten, die in het natuurreservaat werden verzameld. Hieronder volgt een korte bespreking van elke vermeldenswaardige soort:

(1) *Achalcus*-soorten zijn alle zeldzaam en werden tot voor kort zelden in grote aantallen op eenzelfde plaats aangetroffen. *A. cinereus* blijkt vooral in beboste moerassen voor te komen, terwijl *A. flavicollis* een voorkeur vertoont voor meer open plaatsen, vaak in de nabijheid van open, stilstaand water. Tot voor kort was deze soort zelfs nog nooit gevonden in West-Vlaanderen.

(2) *Argyra atriceps* en *A. grata* zijn echte bossoorten, die vooral in Midden- en Zuid-België worden aangetroffen. Alhoewel ze daar niet ongewoon zijn, zijn de vangsten in 'De Mandelhoek' respectievelijk de tweede (na een vangst te Loppem in 1903!) en de eerste waarneming van deze soorten voor West-Vlaanderen. De Mandelhoek vormt tevens de meest noordwestelijke vindplaats van beide soorten in België.

(3) *Bathycranium bicolorellum* kan als een typische soort van beboste moerassen beschouwd worden. Deze soort werd ook enkel in het bemonsterde wilgenbroek aangetroffen. In West-Vlaanderen was ze tot voor kort enkel van Oostende bekend.

(4) *Campsicnemus lumbatus* werd enkele jaren geleden nog als zeer zeldzaam beschouwd. Dankzij mijn intensieve bemonsteringen in de tweede helft van het vorig decennium bleek deze soort helemaal niet zo ongewoon. Er dient dadelijk bijgevoegd dat *C. lumbatus* echter wel een zeer uitgesproken biotoopvoorkeur vertoont en bijna uitsluitend voorkomt op slijkerige oevers van waterlopen en stilstaande plassen. Bij de laatste updating

van de Belgische fauna (zie Pollet et al., 1988) werden slechts 5 vindplaatsen van deze soort geteld.

(5) *Dolichopus excisus* is daarentegen wel een heel zeldzame soort. Tot voor kort waren slechts 3 Belgische meldingen gekend, waarvan één in West-Vlaanderen (Hoeke). Deze soort blijkt uitsluitend in moerassen en rietlanden voor te komen. In 'De Mandelhoek' werd ze enkel in de hoog opgestelde vangschalen en de Malaiseval gevonden.

(6) *Dolichopus signifer* is in België enkel van De Panne bekend! Bovendien ontbreekt deze soort in Nederland (Meuffels, mond. med.). Over de ecologie van deze soort is nagenoeg niets bekend. In 'De Mandelhoek' werd op 10.5.1987 één wijfje met een sleepnet gevangen in de buurt van de 'lange poel'.

(7) *Dolichopus urbanus* is relatief algemeen in moerasgebieden van Midden- en Zuid-België, maar was voorheen niet bekend van West-Vlaanderen. De Mandelhoek is meteen ook de meest noordwestelijke vindplaats van deze soort in België. Ik trof een beschadigd mannetje aan in een rode waterval in het 'moeras' op 18.7.1987.

(8) *Hercostomus chalybeus* is zonder meer een juweeltje onder de langpootvliegen. In tegenstelling tot de meeste soorten vertoont deze soort een blauwglanzende thorax en sterk berookte vleugels. Het bleek één van de meest abundante soorten in het wilgenbroek. Alhoewel ze niet als een echte zeldzaamheid kan worden bestempeld, is *H. chalybeus* toch een indicator voor ongepollueerde, eutrofe moerassen.

(9) *Hercostomus fulvicaudis* is daarentegen wel zeer zeldzaam. Ze is enkel met zekerheid bekend van Ottignies (1981), waar slechts één mannetje in een tuin werd gevangen. In 'De Mandelhoek' werden maar liefst 12 mannetjes en 42 wijfjes verzameld in beide bemonsterde biotopen. Dit maakt dit reservaat meteen tot het gebied met de grootste (bekende) Belgische populatie van deze soort!

(10) *Hercostomus plagiatus* is een karakteristieke soort van rietlanden en zeggemoerassen nabij open water. Deze soort werd in relatief grote aantallen in het 'moeras' aangetroffen. Van deze soort waren tot voor kort slechts 9 vindplaatsen in België bekend.

(11) Onder de vertegenwoordigers van het genus *Medetera* werden een aantal zeer zeldzame soorten opgemerkt: zowel *M. feminina*, *M. inspissata*, *M. jugalis* als *M. pseudoapicalis* werden zeer recent gemeld als nieuw voor België. Momenteel zijn van deze soorten respectievelijk 3, 2, 2 en 2 vindplaatsen bekend. Officieel werden van *Medetera inspissata* en *M. pseudoapicalis* zelfs nog geen vindplaatsen gepubliceerd.

(12) *Nodicornis nodicornis* is een typische bossoort van het binnenland. Ze is in West-Vlaanderen enkel nog bekend van De Panne en Harelbeke. Het mannetje van deze soort bezit twee zeer opvallende verdikkingen in het midden en op het einde van de antennes. Eigenaardig genoeg werden zowel in 'De Gavers' (9 exemplaren) als in 'De Mandelhoek' (7 exemplaren) enkel wijfjes verzameld.

(13) *Rhaphium fascipes* is eigenlijk een soort van vochtige heidegebieden. Nochtans worden verder ook wel enkelingen in bossen aangetroffen. 'De Mandelhoek' is na Wijnendalebos en Houthulstbos de enige vindplaats van deze soort in West-Vlaanderen. Overigens zijn totnogtoe slechts 10 records voor België gekend.

(14) De meeste soorten van het geslacht *Sciapus* zijn

boombewoners. Daarop maakt o.a. *Sciapus laetus* een uitzondering. Deze soort was voor de vangst in 'De Mandelhoek' enkel bekend van de kustduinen, waar ze het meest abundant voorkomt in moerassige duinpannen. De huidige waarneming is daarom zeer opmerkelijk maar voorlopig blijf ik een verklaring omtrent deze vindplaats volkomen schuldig.

(15) *Teuchophorus*-soorten komen in beboste moerassen vaak samen voor op slijkerige plaatsen. In heel West-Europa is *Teuchophorus simplex* ongetwijfeld de meest zeldzame soort. In België was voorheen slechts één vindplaats bekend. In tegenstelling tot *T. spinigerellus* en *T. calcaratus* werden van deze soort in 'De Mandelhoek' slechts 2 mannetjes verzameld. De wijfjes van deze soort zijn tot op heden niet te onderscheiden van de andere soorten.

(16) *Thrypticus*-soorten zijn de enige langpootvliegen, waarvan met zekerheid bekend is dat de larven bladmineerders en dus planteneters zijn, dit in tegenstelling tot de overwegend carnivore larvale levenswijze bij de meeste andere soorten. Van *Thrypticus bellus* zijn 5 Belgische waarnemingen bekend, waaronder Ettelgem en De Panne.

(17) Naast al deze faunistisch interessante soorten, werden ook 2 soorten vastgesteld, die nog niet eerder beschreven zijn. Eén van deze soorten werd in een vorige bijdrage (Pollet, 1988) als '*Hercostomus assimilis* sp. 3' aangeduid. Sedertdien heb ik het subgenus *Gymnopterus*, waartoe deze soort behoort, in detail bestudeerd en werd deze soort definitief afgesplitst van haar zustersoort *H. assimilis*. Ik gaf haar de naam '*Hercostomus silvestris*', naar haar stenotope voorkomen in vochtige bossen (*silvestris* = van het bos). Overigens werd in deze groep nog een andere nieuwe soort ontdekt nl. *H. blankaartensis*, een soort die voor het eerst in het natuurreservaat 'De Blankaart' werd aangetroffen. De beschrijvingen van 5 *Gymnopterus*-soorten werden gepubliceerd in *Systematic Entomology* (Londen), één van de meest hoogstaande tijdschriften inzake de systematiek van insecten. Hiermee wordt *H. silvestris* officieel erkend als valide soort. Alhoewel de soort momenteel nog van een aantal andere plaatsen in België en andere West-Europese landen bekend is, is en blijft 'De Mandelhoek' toch de lokaliteit met de grootste populatie. In totaal werden immers meer dan 500 exemplaren van deze soort verzameld. Bovendien wordt dit natuurreservaat officieel beschouwd als 'type-locality' van deze soort d.w.z. dat dit de unieke plaats is, waarvoor officieel het eerste exemplaar van deze soort werd (verzameld en) beschreven en waar de soort in optimale levensvoorwaarden voorkomt. Na de beschrijving werden exemplaren uit 'De Mandelhoek' naar diverse West-Europese musea (o.a. British Museum of Natural History, Londen) gestuurd, dit om accidentele vernietiging van de type-exemplaren te vermijden.

Naast *H. silvestris* werd ook een *Medetera*-soort gevangen, die nog niet eerder werd beschreven. Daar de nomenclatuur van deze groep nogal ingewikkeld is en bovendien jaarlijks nieuwe *Medetera*-soorten in de Europese literatuur opduiken, werd de beschrijving van deze soort nog even uitgesteld. Wel kan reeds worden vermeld dat diezelfde soort ook reeds in een aantal andere vochtige bossen in België werd gevonden.

Conclusie

Het natuurreservaat 'De Mandelhoek' kan zonder meer als uiterst waardevol beschouwd worden op het gebied

van zijn langpootvliegenfauna. Ongetwijfeld zal dit ook blijken uit de resultaten voor andere ongewervelden. Naast een zeer grote soortenrijkdom werd er een opmerkelijk groot aantal faunistisch interessante soorten aangetroffen, waarvan vaak slechts enkele vindplaatsen in België bekend zijn. Van enkele soorten (*Hercostomus chalybeus*, *H. fulvicaudis*, *H. silvestris*) werden zelfs de grootste tot op heden bekende populaties van België in 'De Mandelhoek' vastgesteld. Haar fauna omvat daarnaast zowel soorten die een egale verspreiding kennen in ons land als soorten, die bijna uitsluitend in het binnenland voorkomen zoals *Argyra atriceps*, *A. grata*, *Nodicornis nodicornis* en *Dolichopus urbanus*. 'De Mandelhoek' vormt voor deze soorten momenteel dan ook de meest noordwestelijke vindplaats. Het meest belangrijke argument voor het onvoorwaardelijk behoud van het natuurreservaat in zijn huidige toestand is wel het voorkomen van de slechts heel recent beschreven *Hercostomus silvestris*. Het feit dat deze soort officieel voor het eerst hier werd gevonden, maakt 'De Mandelhoek' tot de type-localiteit van deze soort, wat in

entomologische kringen algemeen en internationaal erkend wordt. De destructie van haar biotoop zou de lokale populatie van deze soort onherroepelijk in gevaar brengen alsook een irreversibel verlies voor de wetenschap betekenen.

Literatuur

- Pollet M., 1988. Ecologisch onderzoek op Dolichopodidae (Diptera). III. De langpootvliegenfauna van "De Mandelhoek" (Ingelmunster). *Natuurlijk Houtland* 5 (2): 32-33.
- Pollet M., H. Meuffels, L. Mercken, K. Desender, 1988. Faunistic data on the dolichopodid fauna (Dolichopodidae, Diptera) of some habitats in the Famenne (Prov. Namur, Belgium). *Biol. Jb. Dodonaea* 56: 50-61.
- Pollet M., 1990. Phenetic and ecological relationships between species of the subgenus *Hercostomus* (*Gymnopternus*) in western Europe with the description of two new species (Diptera, Dolichopodidae). *Systematic Entomology* 15 (3): 359-383.

M. Pollet

De nieuwe dakkantverrekijkers van SWAROVSKI:

**SLC 7 x 42 B en
SLC 10 x 42 W B**

SWAROVSKI stelt zijn nieuwe verrekijkers SLC 7 x 42 B en SLC 10 x 42 W B voor. De firma maakt daarmee zijn gamma rond in compacte dakkantverrekijkers.

De gepatenteerde multilagen-coating SWAROTOP zorgt voor een bijzonder grote licht-doorlaatbaarheid en een exacte kleurweergave; een groot gezichtsveld en een scherp beeld tot de rand zijn voor de SWAROVSKI instrumenten reeds vanzelfsprekend; de interne focussering garandeert volledige dichtheid tegen het indringen van water, stof en bacteriën.

Ook aan de brillendragers werd in het bijzonder gedacht. Echte brillendragersocularen zorgen voor het volledig behoud van het gezichtsveld, indrukbare oogkleppen maken de bediening eenvoudig. Verder werd bijzonder gelet op de zeer korte instelafstand, de centrale bedieningswieltjes, de geïntegreerde beschermkapjes om de oculairen en objectieven te beschermen, de comfortabele draagriem, de waardevolle draagtas en zelfs een statiefaansluiting voor een langere observatieduur.

Deze nieuwe verrekijkers zijn verkrijgbaar in de betere optiekzaak en in de Wielewaalwinkel.

Prijzen:

SLC 7 x 42 B : 35.820,- F (groene of zwarte kleur)

SLC 10 x 42 W B: 39.420,- F (groene of zwarte kleur)

Verenigingsberichten

TWEEDE NATIONALE BUITENLANDSE REIS.
BESTEMMING: NOORDOOST-POLEN - tweemaal
Van donderdag 13 tot en met zondag 23 mei 1993
en van donderdag 3 tot en met zondag 13 juni 1993.

Dit reisprogramma, in een van de voormalige oostblok-landen, brengt ons naar bossen, moerassen en zeekusten, maar vooral naar een traditioneel landbouwgebied, dat herinneringen aan onze vooroorlogse Kempen zal oproepen.

We vliegen telkens van Zaventem naar Warschau. Met de car rijden we, met onderweg enkele korte vogelstops, naar Elblag nabij de Baltische Zee; drie overnachtingen in een vier-sterren hotel.

In de voormiddag van de 2de dag is er vogelobservatie in de monding van de Vestularivier. 's Namiddags bezoek aan het middeleeuwse centrum van Gdansk.

De 3de dag is er een boottocht op het Druzno-meer en doorheen het Elblag-Ostroda kanaal. 's Namiddags staat het kasteel van Malbork op het programma.

We verhuizen van Elblag naar het Mazurische merengebied, dat we bezoeken vanuit Gizycko.

De 5de dag gaan we op tocht in de weilanden en bossen, die het merengebied omringen. 's Avonds bereiken we Radjgrod, waar we drie nachten verblijven aan het Radjgrodzkie-meer.

Op dag 6 bezoeken we de westelijke vloedgebieden en moerassen van de Biebzra-rivier. De volgende dag is de oostzijde van het Biebzra-bassin aan de beurt.

De 8ste dag verlaten we Radjgrod en passeren op weg naar Waniewo een grote viskweekvijver. In Waniewo gaan we varen in de delta van de Narew. 's Namiddags vertrekken we naar Bialowieza, het laatste stuk oerbos in Europa. We verblijven drie nachten in het IWA-hotel,

vlakbij de ingang van het nationale park.

Tijdens de voormiddag van de 9de dag wandelen we in het woud, 's namiddags bezoeken we de orthodoxe kerk van Bialowieza en Hadjonowka.

Op de voorlaatste dag gaan we naar het Ziemanowka-meer, ontstaan na de afdamming van de Narew-rivier.

Op de terugweg naar Warschau stoppen we bij de Bug-rivier voor de laatste vogelwaarnemingen.

Na een bezoek aan Warschau vertrekken we naar de luchthaven voor de terugvlucht naar Brussel, dat we rond 22.30 uur bereiken.

Deze, naar Oost-Europese normen, onverwacht comfortabele en culinaire rondreizen bieden de mogelijkheid tot observatie van Wisent, Eland, Bever, Otter en misschien wel Wolf. Bovendien kunnen we tot 200 vogelsoorten waarnemen, waarvan de bijzonderste zijn: Geoorde fuut en Roodhalsfuut, Kraanvogel, Witte- en Zwarte ooievaar, Zwarte en Witvleugelstern, Zeearend, Schreeuw- en Bastaardarend, Rode- en Zwarte wouw, Hazelhoen, Zwarte- en Drieteenspecht, Scharrelaar, Notenkraker, Ruigpoot- en Dwerguil, Baardmannetje en Buidelmees, Roodmus en Noordse nachtegaal.

De leiding ter plaatse is in handen van de Noord-Poolse vereniging voor Vogelbescherming (PTOP).

Voor de vogelexcursies wordt de groep ter plaatse in 2 delen opgesplitst.

Richtprijs: 35.000 F.

Inschrijving door storting van 7000 F op rekeningnr. 000-0319785-73 van De Wielewaal vzw., Graatakker 11 te 2300 Turnhout, met vermelding mei of juni.

Singelsupplement: 4.500 F, eveneens te storten bij inschrijving. Per reis maximum 50 deelnemers.

De inschrijving wordt afgesloten op 30 januari.

Reisbegeleider: H. Franckx.

Biebzra-meer

Foto: P. Prinsen

FILOMON NATUUR: STRIPHELD VAN NETEVALLEI

Wielewaalafdeling Netevallei pakt uit met een eigen stripalbum. Al 10 jaar beleeft FILOMON NATUUR de vreemdste avonturen in het afdelingstijdschrift 'Nete'. Om zijn verjaardag wat kleur bij te zetten, werden de beste verhalen gebundeld in 'De fratsen van Filomon Natuur'. De hoofdfiguur beleeft allerlei eigenaardige avonturen in de natuur en neemt zeker geen blaadje voor de mond. Het album telt 50 bladzijden dolle avonturen en is te koop voor slechts 150 F. De opbrengst gaat integraal naar het reservatenfonds, dat trouwens eveneens 10 jaar jong is. Hiermee werden reeds 10 hectare waardevolle hooilanden verworven in de vallei van de Grote Nete te Heist-op-den-Berg. Indien u de nodige portie 'groene humor' in huis wil halen en bovendien ons reservatenfonds wil steunen, bestel dan onmiddellijk dit unieke stripalbum door overschrijving van 150 F op rekeningnummer 416-1038541-53 ten name van WA Netevallei, Kapelstraat 23 te 2235 Hulshout met vermelding van 'Filomon Natuur'. Het album is ook verkrijgbaar in de Wielewaalcentrale Turnhout.

W. Wouters

AFDELING NINOVE EN GERAARDSBERGEN NAAR DE SPAANSE PYRENEEN

Dit indrukwekkend natuurgebied was reeds het einddoel van menige Wielewaalreis. Goede wijn behoeft immers geen krans. Dit jaar trekken van 17 tot 28 juli de afdelingen Ninove en Geraardsbergen naar deze streek. Ook Wielewalers van buiten deze twee regio's zijn welkom. De richtprijs voor deze reis bedraagt 18.500 F vervoer en volpension-verblijf inbegrepen.

Inschrijvingen worden afgesloten medio februari.

Geïnteresseerden nemen contact op met één van de twee reisbegeleiders: Koen Steenhoudt (054/33 39 75) of Wouter Mertens (053/66 06 34). Contact kan ook schriftelijk met het secretariaat van afdeling Ninove, Hoogstraat 88A, 9472 Denderleeuw.

RESULTATEN ENQUETE DE WIELEWAAL

Tijdens de jaarlijkse algemene vergadering van vzw De Wielewaal werd de wens uitgesproken om onder de leden een enquête te houden. De bekomen gegevens zouden kunnen gebruikt worden om het beleid te optimaliseren. De enquête verscheen in het septembernummer van dit blad. Voor het eerst in de geschiedenis van De Wielewaal konden alle leden hun mening geven over verschillende facetten van de vereniging. De bekomen gegevens zijn nu beschikbaar om het beleid van de vereniging op te stelen. Een kijk op de cijfers.

Wie deed mee aan de enquête?

Bijna 7 % van alle leden stuurde het enquêteformulier terug. Uit sommige resultaten kunnen we afleiden dat vooral een actief deel van de leden de enquête beantwoordt heeft. De mening van de minder geëngageerde leden komt te weinig naar voor in de enquêteresultaten. Bij de beoordeling van de cijfers verder in dit verslag dient men hiermee rekening te houden.

De vereniging

De meeste leden leren De Wielewaal kennen via familie, vrienden of kennissen (46 %) of via een activiteit van de plaatselijke afdeling (19 %). Ook artikels in de plaatselijke pers zijn dikwijls een aanleiding om tot de vereniging toe te treden (9 %). Deze resultaten bevestigen het belang van de persoonlijke contacten en de actieve afdelingswerking bij het werven van nieuwe leden.

Lid worden doet men echter om uiteenlopende redenen. Zo wil 27 % meer leren over de natuur. Dat sluit nauw aan bij één van de belangrijkste doelstellingen van De Wielewaal, namelijk natuurstudie. Een bijna even grote groep (24 %) wordt lid vanuit een algemene sympathie voor de milieu- en natuurbeweging en 10 % heeft speciaal sympathie voor De Wielewaal. Daarnaast is het toch wel belangrijk om vast te stellen dat 12 % lid wordt omwille van de contacten met andere natuurliefhebbers. Dat wijst nogmaals op het belang van de afdelingswerking die de gevraagde sociale contacten mogelijk maakt. Het lidmaatschap aangaan vanuit natuurbehoudsoverwegingen scoort 12 %. Dat is een stimulans om door te gaan met het aankopen van natuurgebieden. Slechts 9 % wordt lid omwille van de inhoud van de tijdschriften.

Uit de vraag naar de belangrijkste opdracht van De Wielewaal onthouden we vooral dat er een duidelijke vraag is naar meer beleidswerking (16 %) en actievoeren voor natuur en milieu (13 %). De klassieke Wielewaal-thema's natuurbeleving, -studie en -behoud scoren rond de 20 %. Er leeft bij de leden wel een erg brede waaier aan verwachtingen. Het zal daarom moeilijk zijn om de vereniging in de toekomst rond een bepaald probleem te profileren.

Uit de onderstaande gegevens kan afgeleid worden dat de Wielewalers die de enquête beantwoord hebben erg betrokken zijn bij hun vereniging. Zo blijft vrijwel iedereen lid in 1993. Niet minder dan 57 % heeft de vereniging al financieel gesteund buiten het lidmaatschap. Die financiële steun gaat vooral naar de afdelingen. 32 % van de geënquêteerden wil meewerken aan een dia- en fotobestand voor de tijdschriften en 41 % maakte de twee voorbije jaren gebruik van ons winkel-aanbod.

Als algemene conclusie kunnen we stellen dat De Wielewaal een actieve ledenvereniging is.

De tijdschriften

"Wielewaal" wordt door velen volledig gelezen (74 %). Een kwart leest het blad gedeeltelijk. De inhoud van de artikels en hun presentatie wordt zeer gunstig beoordeeld.

Het wetenschappelijk tijdschrift "Oriolus" wordt door 41 % van de geënquêteerden volledig gelezen en nog eens door 40 % gedeeltelijk. Hierbij moet opgemerkt worden dat een wetenschappelijk tijdschrift zelden volledig gelezen wordt. Opvallend is het hoge aantal leden dat het blad nooit leest omdat de artikels als te moeilijk ervaren worden. De redactie heeft prompt besloten om in de toekomst in elk nummer een vlot leesbaar artikel over vogels op te nemen.

De Orioluslezers zijn tevreden over vorm en inhoud van het blad.

De afdeling

39 % van degenen die de enquête terugstuurden, neemt dikwijls deel aan activiteiten van de afdeling. 27 % neemt echter nooit deel aan een afdelingsactiviteit. Wie wel meedoet, is zeer tevreden (95 %). Opmerkelijk is wel

dat de afdelingstijdschriften meer gelezen worden dan de nationale tijdschriften ondanks de minder grafische kwaliteiten ervan. 87 % leest namelijk het afdelingsblad volledig.

De winnaars

Uit de 489 inzenders van de enquête werden door een onschuldige kinderhand volgende winnaars getrokken:

Boekenbon:

Dhr. C. Onkelinx, Beringen

T-shirt:

Mevr. N. Van Aerschot, Lier

Dhr. M. De Meireleir, Sint-Pauwels

Dhr. E. Voorspoels, Berlaar

Dhr. L. Van Schoor, Wommelgem

Dhr. F. Vandamme, Halen

Dhr. P. Prinsen, Vosselaar

Mevr. L. Goedgezelschap, Dendermonde

Dhr. L. Barbé, Ninove

Dhr. H. De Kegel, Ninove

Dhr. J. Joris, Essen

ZESTIENDE VLAAMSE ARDENNENDAG:

25 april '93

Nog zo ver en reeds vele groepen ingeschreven!
De keuzes zijn dezelfde als vorig jaar:

Brakel: Diggiewandeling in Zwalmvallei
Ename: Bos 't Ename en/of De Ruissere
Etikhove: Longkruidbosjes
Everbeek: Trimpont en Louvierebos
Hotondmolen: Beiaardbos
Hotondmolen: Ingelbos
Kluisbergen: Kluisbos (enkel 's voormiddags)
Kwaremont: getuigenheuvellandschap
Louise Marie: Bos ter Eecken
Melden: Koppenbergbos
Michelbeke: Zwalmvallei en Boterhoek
Nokere: Kordaalbos (enkel 's voormiddags)
Opbrakel: Brakelbos
Parike: Parikebos
Roborst: Zwalmvallei
Ronse: oude spoorweg
Schorisse: Bos te Rijst
St-Blasius-Boekel: Zwalmstreek
St-Goriks-Oudenhove: Mijnwerkerspad en Zwalmvallei
St-Kornelis-Horebeke: Perlinckbeek
St-Maria-Oudenhove: Kloosterbos
Wortegem: Bouvelobos
Zegelsem: Burreken
Zulzeke: Kabernol

Reserveren gebeurt best telefonisch bij Karel De Waele:
091/86 45 60 zodat de verdeling van de gebieden soepel
kan verlopen en bijkomende inlichtingen gegeven kunnen
worden.

Nieuwe uitgaven

- * Jackman L., 1992. The Wild Bird Garden. London Souvenirpress. 176 blz., 1095 F.
- * Olsen K.M., 1992. Jagers. Een vogelgids voor de jagers van het noordelijk halfrond. Haarlem, GMB Uitgeverij. 104 blz., 495 F.
- * Morris M.G., 1991. Weevils. Naturalists' handbook n° 16. Slough, Richmond Publ. Co. 76 blz., 520 F.
- * Wullaert J., 1992. De wilde tuin. Brugge, Vandewiele. 167 blz., 1850 F.
- * Phillips R., M. Ryx, 1992. Vaste planten. Spectrum natuurgids. 474 blz., 2750 F.
- * Marshall B.A., E.C.M. Haes, 1988. Grasshoppers and allied insects of Great Britain and Ireland. Great Horkesley, Harley Books. 254 blz., 995 F.
- * Burton J.F., D.R. Ragge, 1987. Sound guide to the Grasshoppers and allied insects of Great Britain and Ireland. Cassette. Great Horkesley, Harley Books. 32 min. speelduur, 395 F.
- * Poster. Identification chart of British and Irish Dragonflies. Great Horkesley, Harley Books. 250 F.
- * Ligue Française pour la protection des oiseaux, 1992. Where to watch birds in France. London, Christopher Helm. 269 blz., 795 F.
- * CD: vogels van weide, moeras en waterland. Nr. 3. Zeist, Ned. Ver. tot Besch. v. Vogels. 895 F.

ZOEKERTJE:

Te koop uit nalatenschap van A. Schamelhout: Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Glutz e.a. (16 boekdelen + komp), Handbook of the birds of Europa, ME and NAfr, Cramp e.a. (vol 1, 2 en 3), orn. tijdschriften: Wiel. 14 jg., Oriolus 6 jg., Aves 25 jg., Ardea 28 jg., Giervalk 20 jg., Vogeljaar 23 jg., VOT voll., Watervogels voll. Ook nog een aantal orn. boeken. Desgewenst volledige lijst te bekomen. Prijs overeen te komen.
Inl. mevr. A. Schamelhout, Westdorp 45, 8573 Tiegem, tel. 056/68 83 86.

Activiteitenkalender

-b- =begin
-l- =leiding
-e- =einde
-m- =mee te brengen

JANUARI

3

Antwerpen-Zuid. Vogelobservatie rond Bath en Kreekrak -b- 8.15 u. eigen wagens station Oude God, Mortsel -l- R. Vansevenant -e- -m- kijker, laarzen, warme regenvrije kledij, picknick.

Denderland. Maandelijkse Osbroekwandeling -b- 10 u. Burg. Blankaertdreef (zijstraat Parklaan), Aalst -l- M. De Wolf -e- 12 u.

Midden-Kempen. Natuurbeleving: traditionele nieuwjaarsexcursie naar De Riebos op zoek naar overwinterende vogels en reeën. -b- 8.30 u. parking Blauwe Kei (Sas 1 Lommel) -l- F. Van Vlerken -e- 12 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen en telling -b- 7 u. Kiefhoek, Manège "De Prairie", Kiefhoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 10 u. Bredase Dijk, Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. einde Koloniestraat, Wateringen, Lommel-kolonie -l- R. Biddelo -e- 17 u.

6

Noord-Limburg. Natuurexploratie en observeren van prooivogels -b- 14 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

8

Arendonk. Dia's over Australië door Vital van Gorp -b- 20 u. zaal De Ster, Vrijheid 18 A, Arendonk -l- V. Van Gorp -e- 22.45 u.

9

Antwerpen-Zuid. Dia-avond: Spaanse Pyreneeënreis '92, Muzikaal Intermezzo (werk van eigen leden) -b- 20 u. bovenzaaltje Kasteel Steytelinck, St.-Bavostraat, Wilrijk -l- T. Wuyts -e- 23 u.

Geraardsbergen. Winterbeheerswerken op de Rietbeemd (maaien van riet) en evaluatiewandeling. -b- 9 u. brugje over de Mark -l- G. Merlevede -e- 17 u.

Kievit. Dia-avond: de natuur in IJsland -b- 20 u. Parochiezaal (centrum Rijkervorsel) -l- E. Dockx -e- 22.30 u.

Netevallei. Spinnenavond door Jan Bosselaers: over de levenswijze en het voorkomen van spinnen in Vlaanderen. -b- 20 u. Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- S. Wuyts -e- 22.30 u.

10

Brussel. Voormiddag in het Boudewijnpark. -b- 9 u. kruispunt Laarbeeklaan - Wereldtentoonstellingslaan. -l- A. Arrazola -e- 13 u.

Geraardsbergen. Winterbeheerswerken op de Rietbeemd (maaien van riet) en evaluatiewandeling. -b- 9 u. brugje over de Mark -l- G. Merlevede -e- 17 u.

Kievit. Winterwandeling op het Blak te Beerse -b- 9 u. Brug 6, Beerse, 9.15 u. einde Meergoorstraat Beerse -l- J. Joris -e- 12 u.

Land van Waas Zuid. Ganzentocht Damme en omgeving en namiddagtocht naar Zeebrugge -b- 8.30 u. stadhuis Sint-Niklaas, 10 u. stadhuis Damme -l- G. Keereman -e- 16 u.

Nete en Aa. Winterwandeling in de omgeving van de Watermolen te Grobbendonk met aandacht voor overwinterende vogels. -b- 8.15 u. Watermolen, Grobbendonk -l- P. Thielemans -e- 12 u.

Netevallei. Natuurwandeling Kruiskensberg te Bevel (Nijlen) -b- 14.30 u. kapel van Kruiskensberg -l- C. Segaert -e- 17 u.

Ninove. Knoppenwandeling in het Neigembos. -b- 14.30 u. kapel van Bevingen te Neigem -l- J. Cox -e- 17 u. -m- loep, bomen-gids, laarzen.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen en telling -b- 7 u. Kiefhoek, manège "De Prairie", Kiefhoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12 u.

Rupelstreek. Bezoek aan Ekerse Put (Muisbroek) met aandacht voor overwinteraars zoals brilduiker, nonnetje en eenden allerlei. -b- 8.45 u. Peleman, Puurs, 9 u. Delhaize, Reet, 9.30 u. parking Ekerse Put, -l- E. De Keersmaecker -e- 12 u.

Rupelstreek. Langs scheldeoeveren en sluizen op zoek naar zwanen, ganzen, eenden enz. (sluit aan op voormiddag aan Ekerse Put) -l- E. De Keersmaecker

Schelde - Leie. Natuurwandeling te Kwaremont: aandacht voor winterse bomen in het landschap. -b- 14 u. kerk Kwaremont -l- K. De Waele -e- 17.30 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Herkennen van bomen en struiken in Ka-steelpark en herkennen van waterwild op het water en in de lucht. -b- 9 u. Conservatoriumplein te Kortrijk, 10 u. Kasteel Blankaart te Woumen. -l- A. Vandenbulcke -e- 12 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Polderlandschap in al zijn facetten tijdens de winter: waarnemen van weidevogels, roofvogels. -b- 13 u. ge-bouwen van BLOSO te Woumen -l- F. Deckers -e- 16.30 u.

13

Noord-Limburg. Natuurexploratie en observeren van prooivogels -b- 14 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

14

Oostende. Diareportage "Vogels van het Zwin" -b- 20 u. college Lijsterbeslaan, Mariakerke -l- G. Burggraeve -e- 23 u.

16

Denderland. 16 en 17 januari: watervogeltellingen -b- Info: F. Schoeters 052/21 16 13 -l- F. Schoeters

Land van Waas Noord. Natuurbeheer in de praktijk: aanleren van natuurbeheersinzichten en uitvoering. -b- 13.30 u. Panneweel, Kieldrechtse baan 31, Verrebroek -l- R. Cappaert -e- 17 u.

Lier. Voordracht: De grenzen van ons bestaan; milieuproblemen, gat in de ozonlaag, broeikaseffect, ... -b- 20 u. Clubhuis, Rolwa-genstraat 10, Lier -l- R. De Backer -e- 23 u.

Mechelen. Werk van eigen leden. -b- 20 u. "De Dijle", Ont-voeringsplein 2, 2800 Mechelen -l- S. Van Steenkiste -e- 22.30 u.

Netevallei. Beheerswerken in natuureservaat Het Goor te West-meerbeek -b- 13.30 u. kerk Westmeerbeek, 13.30 u. ingang re-servaat Dennendijk -l- G. Ceulemans -e- 17 u.

s'Heerenbosch. Beheerswerken reservaat Vlassenbroekse Schor-ren: maaien en afvoeren van ruigtekruiden. -b- 8.30 u. op de Dijk aan het reservaat te Vlassenbroek -l- F. Moens -e- 13.30 u.

Westland. Roofvogeltelling in de streek van Ieper. Info: Henk Schaut 051/72 48 20 -b- 14 u. -l- H. Schaut -e- 17 u.

Wulp. Algemene ledenvergadering met bestuursverkeizing. Dia's activiteiten voorbij jaar. -b- 19.30 u. De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- L. Cuylaerts -e- 23 u.

17

Antwerpen-Centrum. Jaarlijkse ganzenuitstap met bus naar Har-tingvliet, Brouwersdam en Goederede. -b- 8 u. Atheneum van Antwerpen, hoek Rooseveltplein en Van Straelenstraat, Antwerpen. -l- R. Huysmans -e- 18 u. Inscr. voor 10/01: 425 F op 000-0087473-76.

Brussel. Dianamiddag over Californië en Florida -b- 14.30 u. CC Westrand, Dilbeek -l- E. Toorman -e- 17.30 u.

Gent. Dagtocht naar Zeeuws-Vlaanderen en de Braakman: ganzen, eenden, steltlopers -b- 9 u. Sint Pietersplein, Gent (kostendelend vervoer) -l- D. Danhieux -e- 18 u. -m- picknick.

Geraardsbergen. Namiddagtocht door de moerassen van Harchies: watervogels observeren -b- 13.30 u. Vesten, Geraardsbergen, 14 u. ingang Harchiesreservaat -l- G. Merlevede -e- 18 u.

Mandelstreke. Studie waterwild en trekvogels in de Bourgoyen-Ossemers -b- 13 u. Polenplein, Roeselare, 14 u. Natuurcentrum, Driepikkelstraat, Mariakerke -l- P. Desmet -e- 16.30 u.

Midden-Limburg. Vogelobservatie: inventariseren van de wintergasten -b- 9 u. Paalsteen op einde Paalsteenstraat, Hasselt -l- E. Schorpion -e- 12 u. -m- kijker, vogelgids.

Midden-Kempen IWRB-watervogeltelling op alle plassen van de regio: halve dagtocht met eigen vervoer. -b- 8.30 u. Brug Mol-Denk (parking NZG) -l- J. Sas -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen en telling -b- 7 u. Kiefhoek, manège "De Prairie", Kiefhoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12 u.

Noord-Limburg. Vogeltelling -b- 8.15 u. kruispuent, Lommel-Barrier, 9 u. Sahara, Weyerken, Lommel -l- A. Geypen -e- 12.30 u.

Scheldeland. Vogelobservatie rondom het Donkmeer. -b- 8.30 u. markt Wetteren, 9 u. Café Rivière-Donk -l- M. Butsaert -e- 11.30 u.

Schelde - Leie. Vogelwaarnemingen te Zingem met speciale aandacht voor de overwinterende watervogels. -b- 8.45 u. Scheldebrug Zingem -l- J. Vanheuverwijn -e- 11.45 u. -m- laarzen, verrekijker.

Westkust. Watervogels, waadvogels en overwinteraars. -b- 14 u. Grote Markt, Diksmuide -l- J. Gaytant -e- 17 u.

Westland. Roofvogeltelling in de streek van Ieper. Info: Henk Schaut 051/72 48 20 -b- 14 u. -l- H. Schaut -e- 17 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Slaaptrek roofvogels: initiatie in herkennen van roofvogels aan hun vliegbeeld en kennismaking met Mortagnebos. -b- 15 u. ingang Mortagnebos te Sint-Denijs -l- P. Debaene -e- 18 u.

Zwalmvallei. Bezoek aan de "Braakman" (slikken en schorren) -b- 7.45 u. kerk te Opbrakel, 8 u. markt Zottegem -l- W. Aelvoet -e- 16 u. -m- picknick, laarzen.

21

Noord-Limburg. Natuurexploratie en observeren van prooivogels. -b- 14 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

22

Aalter. Dia-avond met sfeerbeelden op muziek over Het Leen, De Kappel, de Boerekreek: planten, bomen enz. -b- 20 u. cultureel centrum, Stationstraat 47, Aalter -l- R. Laureyns -e- 22 u.

Mandelstreke. Diavoordracht van Koen Devos over waterwild en steltlopers. -b- 20 u. Au Grand Café, Noordstraat 13, Roeselare -l- L. Demarez -e- 22.30 u.

Meetjesland. Diavoorstelling: "prachtige vieze beesten" (insekten) -b- 20 u. Stadsauditorium, Garenstraat, Eeklo -l- JNM, Eeklo -e- 22.30 u.

Nete en Aa. Algemene ledenvergadering met dia's van eigen leden over de activiteiten van 1992 -b- 20 u. Zaal 't Hof, Grote Markt, Herentals -l- N. Willaert -e- 23 u.

23

Gent. Diavoordracht door Robert Jooris: "De kleine Palearctische adders" -b- 20 u. Dienstencentrum, Gentbrugge -l- E. Van Ren-terghem -e- 22.30 u.

Klein-Brabant. Diavoordracht door A. Huysmans en J. Maes over "De eik" en "Strand en duinen". -b- 20 u. cultureel centrum Ter Dift, St.Amandsestweg, Bornem -l- M. Van Linthout -e- 23 u.

Lier. Zeelandtocht: Brouwersdam, de inlagen enz.: watervogels, overwinteraars, velduil, slechtvalk enz. -b- 7 u. station Lier (eigen wagens) -l- T. Depauw -e- 18 u.

Maasland. Ledenfeest met dia's van eigen leden over Vogezen, Zeeland en Argonne. -b- 19.30 u. Lindenhof, Bergeinde 40, Opoeteren. Inschr. 750 F op 001-0271895-80, Vincken A., As voor 12/1/93 -l- M. Stevens -e- 23.30 u.

Midden-Limburg. Dia-montage over Spitsbergen door Marc De Klerk. -b- 20 u. C.C. Termolen, Kneuterweg, Zonhoven -l- F. Van Brabant -e- 22.30 u.

Nete en Aa. Bezoek aan Blokkersdijk en de omgeving van Kallo-Doel: overwinterende vogels -b- 13 u. Klein Sas Herentals, 13.10 u. De Lindekens, Bouwel -l- W. Van Den Schoor -e- 17 u.

Noord-Limburg. Theoretische en praktische snoeilessen. -b- 9 u. De Tip, Kerkhoven -l- E. Wellens -e- 12.30 u.

Schelde - Leie. Diavoordracht over arctische en subarctische gebieden: IJsland, Noord-Noorwegen en Svalbard-archipel. -b- 20 u. Stedelijk Centrum, Heurnestraat 235, Heurne-Oudenaarde. -l- J. Bracquené -e- 22.30 u. -m- inkom 50 F..

24

Antwerpen-Zuid. Autobustocht naar Goeree-Overflakkee: natuurwandeling met vogeldeterminatie. -b- 7.30 u. station Oude God, Mortsel. (Inschr. voor 14/01/93: 340,290, 240 F op PR 000-0178083-88 -l- R. Vansevenant -m- warme regenvrije kledij, laarzen, kijker, picknick.

Brussel. Voormiddagwandeling in de Bourgoyen Ossemeersen. -b- 9 u. bezoekerscentrum, Gent -l- P. De Taeye -e- 13 u.

Geraardsbergen. Voormiddag: Tocht in Stuivenskerke (Ijzermonting), namiddag: tocht rond de Blankaart: slaaptrek van roofvogels -b- 7 u. Vesten Geraardsbergen -l- K. Steenhoudt -e- 18.30 u.

Mechelen. Watervogelobservatie langs de Benedenschelde tot aan de Kreekraksluizen. -b- station NMBS Mechelen 8u. -l- J. Peeters -e- 16u.

Merelbeke - Melle. Initiatie in het determineren van vogels te Zeebruggen en achterhaven -b- 8 u. Merelbeke-Centrum, -l- G. De Meulemeester -e- 13 u.

Midden-Limburg. Met eigen wagen naar Zeeland: observatie wintergasten -b- 7 u. parking bij de Fraters te Zonhoven -l- S. Bloemen -e- 20 u. -m- kijker, warme kledij, picknick, vogelgids.

Noord-Limburg. Educatieve winteruitstap: observeren van zwanen, ganzen en eenden. -b- 8 u. marktplein, Eksel, 9 u. Spanjaard, Herenlaak, Kessenich -l- A. Geuens -e- 18 u.

s'Heerenbosch. Observatie van watervogels langs het Scheldelbekken. -b- 8.30 u. kerk Opdorp, 9 u. Notelaer, Bornem -l- D. Mertens -e- 12 u.

Voorkempen. Wandeling in het Neteland, omgeving Gestel en Kluiskeberg: winterse natuur -b- 9.30 u. Dienstencentrum, Schoolstraat 44, Schilde, 10 u. kerk Gestel -l- A. Ligvoet -e- 16 u.

Zwalmvallei. Wandeling Boterhoek-St.Maria-Oudenhove: de Zwalmbeekvallei in de winter -b- 14 u. kerk Michelbeke -l- P. De Clercq -e- 17 u.

27

Antwerpen-Centrum. Diavoordracht: Vogels in de Siberische natuur. -b- 20 u. Keurvelszaal van de Zoo te Antwerpen. -l- M. Raes -e- 22.15 u.

28

Noord-Limburg. Natuurexploratie en observeren van prooivogels -b- 14 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

29

Arendonk. De eerste na-oorlogse dia's van Arendonk door Rik Van Gorp en Mark Smets toont dia's van zijn reis naar Polen in 1990 -b- 20 u. zaal De Ster, Vrijheid 18 A, Arendonk -l- V. Van Gorp -e- 22.45 u.

30

Aalter. Avondwandeling: slaaptrek van vogels met o.m. bonte kraai, lijsterachtigen, kraai- en kauw. -b- 16 u. ingang hoeve Drongen-goed, Drongengoedweg 9, Knesselare -l- E. Vanaelst -e- 18 u.

Antwerpen-Zuid. Museum Mayer van den Bergh: spreuwenpotten op de "Dulle Griet" van Breugel en ornitologische kunstwerken. -b- 13.45 u. Museum Mayer van den Bergh, Lange Gasthuisstraat 19, Antwerpen -l- W. Van Spaendonck -e- 17 u.

Klein-Brabant. Beheerswerken in de Scheldeschorren van Branst -b- 13 u. kerk Branst, 13.05 u. dijk Branst -l- L. Peeters -e- 17 u.

Lier. Winterse wandeling langs de Nete en de Neerloop. -b- 14 u. hoek Ravenstyn- Netekanaal -l- J. De Herdt -e- 17 u. -m- stevig schoeisel.

Lier. Ledenvergadering en gezellig samenzijn met etentje. -b- 19 u. Hof van Aragon, Aragonstraat 6, Lier -l- M. Vermeylen -e- 23 u. Nete en Aa. Beheerswerken in ons natuurreservaat Neerhelst te Larum-Geel. -b- 8.30 u. kerk van Sint Jozef Olen, 9.45 u. natuurreservaat -l- E. Vercammen -e- 12 u.

Noord-Limburg. Diavoorstelling: op tocht in Antarctica en in Extre-
madura. -b- 20 u. Paletthe, Overpelt -l- A. Lehaen -e- 23 u.

Westland. 30 en 31 januari Week-end Schouwen-Duiveland. In-
schr. bij J. Carpentier 500 F voorschot op 750-9486818-85 -b-
Station Ieper. Info: J. Carpentier 057/21 72 25 -l- J. Carpentier -e-
-m- picknick, warme kledij, verrekijker.

31

Brée. Zeelandreis -b- 6 u. -l- J. Jacobs -e- 19 u.

Brussel. Voormiddag in het domein van Perk. -b- 9 u. kerk van
Perk -l- J. Verduystert -e- 12.30 u.

Kievit. Winteruitstap naar Flevoland. -b- 6.30 u. Kerkplein te
Beerse -l- L. Berckvens -e- 17.15 u.

Land van Waas Zuid. Vogelstudie in het natuurreservaat Mols-
broek. -b- 13.30 u. stadhuis Sint-Niklaas, 14 u. bezoekerscentrum
Molsbroek, Molsbroekstraat, Lokeren -l- J. Francis -e- 16.30 u.

Ninove. Kustexcursie wintervogels: overwinterende waad- en wa-
tervogels. -b- 8 u. Café Den Doorn, kruispunt Aalstersessteenweg
en expressweg Aalst/Ninove -l- W. Mertens -e- 17 u. -m- te-
lescoop, verrekijker, laarzen, warme kledij, lunchpakket.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen en telling -b- 7 u. Kiefoek,
manège "De Prairie", Kiefoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12 u.

Noord-Limburg. Infodag over het zoeven in de Wateringen en in
de Vloeiweiden. -b- 9 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie
-l- A. Mertens -e- 12.30 u.

Oostende. Vogelstudie Oosterstaketsel en strandwandeling rich-
ting Bredene -b- 8.45 u. parking J. Bauwensschool, Mercatorlaan,
Oostende, 9 u. Zon en Zee -l- R. Francois -e- 12 u.

Schelde - Leie. Natuurwandeling in de Leiestreek -b- 14 u. kerk
Grammene -l- W. Packet -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker.

s'Heerenbosch. Winterexcursie te Lippelobos. -b- 14.30 u. ingang
bos Lippelstraat, Malderen -l- M. Aerts -e- 17.30 u.

FEBRUARI

3

Noord-Limburg. Educatieve wandelingen door de vloeiweiden en
de Wateringen. -b- 14 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie
-l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

5

Midden-Kempen Diavoordracht: "Ivoorkust, een ander Afrika"
door Stef Smet -b- 20 u. Sint Jan Berchmanscollege, Mol -l- S.
Smet -e- 23 u.

Zwalmvallei. Winterweekend in de Hoge Venen (5-7
febr.) Inscr. 1500 F 393-0117702-33, Afd. Zwalmvallei, Zottegem.
Info: 091/60 57 57 -l- P. Rouckhout

6

Aalter. Jaarlijkse ledenbijeenkomst. Dia-montage door Ludo
Goossen en Filip van den Bossche over Polen. -b- 19 u. gemeen-
telijke feestzaal, Aalter-Brug, Cardijnlaan -l- J. Pauwels -e- 22 u.

Mechelen. Statutaire ledendag met dia's en film over het voorbije
jaar. -b- 20 u. lokaal Sint-Jacob, Stuivenberglaan 141 2800
Mechelen. -l- S. Van Steenkiste -e- 23 u.

Netevallei. Diareeks over Patagonië. -b- 20 u. Wielewaallokaal,
Leopoldlei 81, Hallaar (Heist op den Berg) -l- F. Valvekens -e-
22.30 u.

Ninove. Ledenfeest met diamontage over de Spaanse Pyreneeën
en uitwisselen van ervaringen n.a.v. voorbije Wielewaaljaar. -b- 20
u. buurthuis te Pollare -l- H. De Kegel

Zuid-West-Vlaanderen. Uilentocht in het Kluisbos. -b- 15 u.
Conservatoriumplein, Kortrijk, 15.45 u. Uitkijktoren Kluisbos. -l- P.
Debaene -e- 19 u.

7

Antwerpen-Zuid. Natuurwandeling met vogeldeterminatie in de
Netevallei. -b- 8.15 u. eigen wagens station Oude God te Mortsel,
8.45 u. aansluiting op parking melkerij Anderstad -l- A. Wuyts -e-
12.15 u. -m- telescoop, laarzen bij regenweer.

Gent. Bustocht naar Zeeland. Inscr. 000-0520631-32 Wielewaal
Gent, Lovendegem, volw. 350 F, -14 j. 150 F -b- 7 u. Sint Pieter-
splein, Gent -l- K. Van Beirs -e- 18 u.

Geraardsbergen. Dagtocht naar 't Zwin en achterhaven van
Zeebrugge: observatie ganzen, eenden en steltlopers -b- 8 u. kerk
Zarlardinghe -l- J. Braquené -e- 17.30 u.

Klein-Brabant. Voormiddagtocht in 't Mechels Broek. -b- 8.30 u.
Delhaize, Reet, 8.30 u., 8.45 u. Peleman Puurs, 9 u. 't Arsenaal,
Leuvensesteenweg, Mechelen -l- H. Carpentier -e- 12 u.

Meetjesland. Natuurverkenning in de Braakman en Paulinapolder:
overwinterende ganzen, steltlopers en eenden. -b- 13.30 u. markt,
Eeklo, 14 u. ingang Braakman -l- M. Boone -e- 17 u.

Midden-Kempen Winterexcursie over de Cartierheide: klapekster
en andere overwinteraars. -b- 9 u. Abdij Mol-Postel, 9.20 u. Car-
tierheide -l- J. Wijnants -e- 12 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen en telling -b- 7 u. Kiefoek,
manège "De Prairie", Kiefoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e-
12.15 u.

Noord-Limburg. Observeren van winterblijvers en prooivogels -b-
10 u. Bredase Dijk, Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- V.
Wijnen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie en educatieve wandeling in de
Vloeiweiden -b- 14 u. einde Koloniestraat, Vloeiweiden, Lommel-
kolonie -l- M. Emmens -e- 17 u.

Noord-Limburg. Infodag: beheerswerken op hooiland, excursie
over zoeven -b- 9 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l-
A. Mertens -e- 12.15 u.

Scheldeland. Jaarlijks ledenfeest. Natuurwandeling te Serskamp
en wafelenbak. -b- 13.45 u. Markt Wetteren, 14 u. kerk Serskamp,
17 u. (wafelenbak)zaal Jeugdheem, Kerkstraat, Serskamp -l- R.
Clinkspoor -e- 20 u.

Schelde - Leie. Natuurwandeling in het Kluisbos. -b- 9.30 u. par-
king recreatieoord Kluisbos te Ruien -l- D. Seigneur -e- 11.30 u.
-m- verrekijker, laarzen.

10

Noord-Limburg. Educatieve wandelingen door de vloeiweiden en
de Wateringen. -b- 14 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie
-l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

12

Nete en Aa. Diavoordracht over dag- en nachtvliners door Paul
Vorselmans. -b- 20 u. Zaal 't Hof, Grote Markt, Herentals -l- E.
Vercammen -e- 23 u.

13

Antwerpen-Zuid. Dia-avond "Extremadura" door Bob Jorens. (50
F pp of 100F per gezin) -b- 20 u. Agfa-Gevaert auditorium, Sep-
testraat 27, Mortsel -l- A. Wuyts -e- 23 u.

Kievit. Dia-avond: Stef Smet brengt ons dia's over de natuur in
Montenegro en de grote meren van ex-Joegoslavië -b- 20 u. zaal
Lambeer, Vredestraat, Beerse -l- E. Dockx -e- 23 u.

Nete en Aa. Beheerswerken in reservaat Zammelsbroek. -b- 8.30
u. kerk van Zammel, 8.45 u. Natuurreservaat -l- E. Vercammen -e-
12 u.

Netevallei. Beheerswerken in natuurreservaat het Goor te West-
meerbeek -b- 13.30 u. kerk Westmeerbeek -l- G. Ceulemans -e-
17 u.

Oostende. Ledenavond met diareportage over de Jura-reis door F.
Devos -b- 19.30 u. Restaurant "Were Di", P. de Smet de Naeyer-
straat 19, Middelkerke -l- F. Devos -e- 22.30 u.

Schelde - Leie. Diavoordracht over de fauna in een vijftal natuur-
parken in Tanzania. -b- 20 u. stedelijk centrum, Heurnestraat 235,
Heurne-Oudenaarde -l- R. Vanheeuverswyn -e- 22.30 u. -m- in-
kom 50 F.

Westland. Diavoordracht van eigen leden over voorbije activiteiten. -b- 20 u. Jeugdstadion, Leopoldlaan III, Ieper -l- R. Claeys -e-

14

Antwerpen-Centrum. Met eigen wagens naar de Oesterdam en de omgeving van Philipsdam op zoek naar overwinteraars. -b- 9 u. grens te Putte -l- K. Labens -e- 17 u.

Bree. Natuurgebied Koningsteen: vogels observeren op de grindgaten. -b- 8 u. -l- J. Nouwen -e- 11.45 u.

Gent. Namiddagwandeling rond Kasteel van Ooidonk in de Leiestreek. -b- 13.30 u. Sint Pietersplein, Gent, 14 u. ingang Kasteel, Ooidonkdreef, Bacht-Maria Leerne -l- W. Sierens -e- 17 u.

Midden-Limburg. Observatie van de wintergasten op en om de Grindgaten aan de Maas van Stokkem tot Kessenich. -b- 8.30 u. parking bij de Fraters te Zonhoven -l- C. Onkelinx -e- 15 u. -m- kijker, winterkledij, laarzen, picknick.

Midden-Kempen IWRB-watervogeltelling op alle plassen van de regio. Halve dagtocht met eigen vervoer. -b- 8.30 u. Brug Mol-Donk, parking NZG -l- J. Sas -e- 12.30 u.

Ninove. Maandelijkse wandeling in het Neigembos. -b- 14.30 u. kapel van Bevingen te Neigem. -l- W. Mertens -e- 17 u. -m- loep, laarzen.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen en telling -b- 7 u. Kieffhoek, manège "De Prairie", Kieffhoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12.15 u.

Noord-Limburg. Jaarlijkse winteruitstap: vogelobservatie in 't Zwin. -b- 6 u. kruispunt Hechtel, 8.30 u. 't Zwin, Knokke -l- A. Mertens -e- 15.30 u.

Schelde - Leie. Vogelwaarnemingen te Zingem. -b- 8.30 u. Scheldebrug Zingem -l- J. Vanheeuverswyn -e- 11.30 u. -m- laarzen, verrekijker.

Schelde - Leie. Vogelobservatie ronde de Donkvijver te Oudenaarde. -b- 14 u. parking Delhaize, Meerpoortstraat, Oudenaarde -l- J. Vanheeuverswyn -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker.

Westkust. Overwinterende watervogels -b- 8 u. Albertmonument, Nieuwpoort, 9 u. Breskens -l- R. Billiau -e- 17 u.

16

Lier. Dia-avond over Rosswald in het Zwitserse Wallis door deelnemers aan de Zwitserlandreis 1992. -b- 20 u. Hof van Aragon, Aragonstraat 6, Lier -l- Y. Peeters -e- 23 u.

17

Noord-Limburg. Educatieve wandelingen door de vloeiveiden en de Wateringen -b- 14 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

19

Mandelstreke. Diavoordracht over amfibieën door Koen Verschoore. -b- 20 u. Au Grand Café, Noordstraat 13, Roeselare -l- L. Demarez -e- 22.30 u.

Meetjesland. Diavoordracht: fauna en flora van Polen -b- 20 u. Stadsauditorium, Garenstraat, Eeklo -l- L. Goossens -e- 22.30 u.

20

Geraardsbergen. Dia-avond "Natuur in Israël" door Gerard Mornie en Jacques Van Heeuverswyn. -b- 20 u. Koetsenhuis, Abdij, Geraardsbergen -l- G. Mornie -e- 24 u.

Lier. Netevallei Duffel: bezoek aan de Anderstadplassen en de AWW bekkens, domein Roozendaal en waterplassen van Walem. -b- 9 u. Zimmertoren, Zimmerplein, Lier -l- T. De Pauw -e- 17 u.

Mechelen. Dia-avond "Onze Vlaamse zoogdieren". -b- 20 u. Iokaal "De Dijle", Ontvoeringsplein 2, 2800 Mechelen -l- R. Willockx -e- 22.30 u.

Nete en Aa. Bustocht: natuureservaat Het Zwin te Knokke en bezoek aan de omgeving van Damme op zoek naar overwinterende ganzen. -b- 8 u. kerk St. Dymphna, Geel, 8.15 u. parking Klein Sas, Herentals, 8.30 u. parking De Lindekens, Bouwel -l- P. Geysels -e- 17 u.

Noord-Limburg. Winterexcursie naar de Maasvallei: observeren van watervogels, uilen en andere prooivogels. -b- 8 u. marktplein, Eksel, 9 u. Spanjaard, Herenlaak, Kessenich -l- A. Geuens -e- 17 u.

Schelde - Leie. Uilenstudietocht in het Kluisbos -b- 16.30 u. parking Ferme du Christ in het Kluisbos te Ruken -l- N. Desmet -e- 19.30 u. -m- laarzen, verrekijker, warme kledij.

Wulp. Diavoordracht door Fernand Vreysen over "Op en om de heide" -b- 20 u. De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- L. Cuylaerts -e- 23 u.

21

Aalter. Dagtrip naar Schouwen-Duiveland, pleisterplaats voor watervogels, eenden, ganzen, steltlopers ... -b- 7.30 u. kerk Ursel, Ursel-Dorp, Ursel-Knesselare -l- J. Pauwels -e- 18.30 u.

Antwerpen-Zuid. Autobustocht naar Schouwen-Duiveland (voor 11/02/93 inschr. 320,270,220 F op PR 000-0178083-88) -b- 7.30 u. station Oude God, Mortsel -l- L. Van Schoor -e- 19 u.

Land van Waas-Zuid. Bustocht naar het Veerse Meer: observatie van allerlei zeevogels, eenden, duikers, zaagbekken, steltlopers, ... -b- 7.45 u. stadhuis Sint-Niklaas, -l- G. Van der Krieken -e- 16 u.

Maasland. Zeelandreis: dagtocht omgeving Veerse Meer en Wolphaartsdijk. Info: 089/65 78 71 A. Vincken, inschr. voor 7-2-93. -b- 6 u. vertrek bus Bospoort Maaseik -l- M. Stevens -e- 16.30 u. -m- 350 F (-12 j. 250 F) op 001-0271895-80, Vincken André, As.

Mandelstreke. Busuitstap naar het Veerse Meer. Volw. 400 F, kinderen en JNM 200 F, derde kind gratis, niet-leden 500 F. -b- 6.45 u. Polenplein, Roeselare -l- P. Desmet -e- 20 u.

Midden-Limburg. Observatie wintergasten op en rond de vijvers. -b- 9 u. Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt, 9 u. Platwijers -l- M. Lodewijckx -e- 12 u. -m- kijker en vogelgids.

Netevallei. Boswandeling in de Avereften -b- 14.30 u. grote parking, Boonmarkt, Hallaar -l- C. Segaert -e- 17 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen en telling. -b- 7 u. De Kieffhoek, manège "De Prairie", Kieffhoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12.15 u.

Westland. Bezoek aan 't Zwin: wandeling door het reservaat. -b- 8 u. station te Ieper, 9.30 u. ingang 't Zwin, Ooievaarslaan, Knokke -l- J. Detavernier -e- 12 u.

Westland. Kustwandeling: onderzoeken van strandvondsten en observatie wintergasten. -b- 13 u. uitgang 't Zwin, Knokke -l- P. Debeuf -e- 17 u.

Wulp. Winterwandeling in en om de Liereman. -b- 9 u. Kerkplein, St. Bavo, centrum Oud-Turnhout -l- W. Machiels -e- 12 u.

Zwalmvallei. Dagtocht naar Zeeland: observatie van overwinterende prooivogels, ganzen, steltlopers, eenden. -b- 6.30 u. markt Zottegem (kostendelend met eigen wagens) -l- G. Eeckhout -e- 16 u. -m- picknick, verrekijker, warme kledij, guldens (overzet)

24

Noord-Limburg. Educatieve wandelingen door de vloeiveiden en de Wateringen. -b- 14 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

26

Nete en Aa. Uilentocht in de omgeving van het kasteel van Herenthout. -b- 20 u. Parochiezaal, Vonkstraat, Herenthout. -l- W. Van der Schoor -e- 23 u.

Oostende. Driedaagse reis (van 26-28 februari) naar Lac de Der in Frankrijk (verblijf in Saint-Dizier) -b- 6 u. parking J. Bauwens-school, Mercatorlaan, Oostende -l- F. Devos

27

Antwerpen-Zuid. Uilentocht in "La Garenne" te Schoten. -b- 19.30 u. eigen wagens station Oude God, Mortsel, 19.50 u. brug Kempisch Kanaal, Botermelkbaan, Schot -l- L. Van Schoor -e- 23.15 u. -m- wandelschoenen, zaklamp, warme kledij.

Klein-Brabant. Beheerswerken in de Scheldeschorren van de Notelaer -b- 13 u. parking Notelaerdreef -l- H. D'Hertefelt -e- 17 u.

Midden-Limburg. Natuurdia's van leden determineren -b- 20 u. c.c. Termolen Kneuterweg Zonhoven -l- F. Van Brabant -e- 23 u.

Midden-Limburg. Voorbereidende werken voor paddenoverzet: draad en plastic zetten aan de Ballewijerweg te Zonhoven. -b- 9 u. aan de vijver Ballewijer, Ballewijerweg, Zonhoven. -l- M. Schepers -e- 12 u. -m- laarzen en schup.

Midden-Kempen Ontmoetingsavond: jaaroverzicht, natuurquiz, dia's eigen leden en feestmaaltijd. Inschr. voor maaltijd J. Sas 31 26 57 -b- 20.30 u. Feestzaal De Zonnebloem, Voogdijstraat, Mol (feestmaaltijd om 18 u.) -l- J. De Schepper -e- 23.30u.

s'Heerenbosch. Snoeien van hoogstamfruitbomen. -b- 14 u. Leb-beke (info: 052/41 18 85) -l- P. Meert -e- 17 u.

s'Heerenbosch. Snoeien van hoogstamfruitbomen: snoeiles -b- 14 u. Kalkestraat 149, Buggenhout -l- G. Van Gucht -e- 17 u.

28

Antwerpen-Centrum. Namiddagwandeling in de omgeving van het waterbekken van de AWW te Oelegem. -b- 14 u. ingang van het waterbekken naast de brug op de steenweg Broechem, Oelegem -l- K. Labens -e- 18 u.

Land van Waas Noord. Natuurbeheer in de praktijk: beheer van knotwilgen en bomenrijen -b- 13.30 u. Groenendijk 1, Sint Gillis-Waas -l- J. Dhollander -e- 17 u.

Mechelen. Familiewandeling in Hofstade (domein van de Vlaamse Gemeenschap) -b- station NMBS Mechelen 14u. -l- G. De Weerd -e- 16.30u.

Merelbeke - Melle. Initiatie in het determineren van vogels te Oostende en De Panne -b- 8 u. Merelbeke-centrum, 9 u. Oostende, 13 u. De Panne -l- G. De Meulemeester -e- 18 u.

Noord-Limburg. Vogelwaarnemingen en telling -b- 7 u. Kiefohoek, manège "De Prairie", Kiefohoekstraat, Eksel -l- A. Geuens -e- 12.15 u.

Schelde - Leie. Natuurwandeling naar de Bourgoyen te Gent: overwinterende vogels -b- 14 u. zwembad De Rooigem, Rooigemlaan, Gent -l- J. Pieters -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker.

MAART

2

Meetjesland. Lesavond: ecologie van onze courante dagvlinders. -b- 20 u. Herbakkershuis, Garenstraat, Eeklo -l- C. Bruggeman -e- 22.30 u.

5

Midden-Kempen Diavoordracht: "Verkenningen op en om de heide" door F. Vreysen. -b- 20 u. Sint Jan Berchmanscollege, Mol -l- F. Vreysen -e- 23 u.

6

Geraardsbergen. Uilentocht door het Raspaillebos: de bosuil -b- 19 u. kerk van Grimminge -l- K. Steenhoudt -e- 23 u.

Lier. Wandeling naar het Sneeuwklorkjesreservaat aan de Itterbeek. Daarna pannenkoeken in het "Piepeholleke" op Liers Begijnhof -b- 14 u. Zimmertoren, Lier -l- R. Selderslaghs -e- 20 u.

Scheldeland. Dia-voordracht: Europese adders door R. Jooris -b- 20 u. zaal Werkmanshuis, Markt Wetteren -l- R. Jooris -e- 23 u.

Schelde - Leie. Diavoordracht over de natuur in Noorwegen. -b- 20 u. stedelijk centrum, Heurnestraat 235, Heurne-Oudenaarde -l- W. Packet -e- 22.30 u. -m- inkom 50 F.

7

Aalter. Mossenwandeling in "Het Leen", Provinciaal Domein te Eeklo -b- 14 u. parking Het Leen -l- M. Van Moerkerke -e- 16.30 u.

Antwerpen-Zuid. Landschapswandeling met vogeldeterminatie op de Kalmthoutse Heide. -b- 8.30 u. station Oude God, Mortsel, 9.15 u. parking langs verbindingsweg in reservaat. -l- W. Van Spaendonck -e- 17 u. -m- laarzen, regenkledij, picknick.

Gent. Rondleiding in de plantentuin van de RUG: lenteflora in eigen land en andere streken. -b- 10 u. ingang van de tuin, Ledeganckstraat, Gent -l- H. Evrard -e- 12 u.

Geraardsbergen. Knoppenwandeling in Trimpontbos. -b- 14 u. kerk Everbeek boven -l- J. Bracquené -e- 17.30 u.

Land van Waas Zuid. Observatie en vogelstudie op Blokkersdijk. -b- 8 u. stadhuis Sint-Niklaas, 8.30 u. manège Linkeroever -l- F. Daniels -e- 11.30 u.

Midden-Kempen Vroege lentewandeling over de Moeren: voorjaarsstrek en eerste zomervogels en het waterbeheersingsplan in het Torenbroek. -b- 8.30 u. Abdij van Postel, 8.45 u. De Moeren -l- J. Wijnants -e- 12.15 u.

Midden-Limburg. Met eigen wagens naar Flevoland: vogelobservatie -b- 6.30 u. parking bij de Fraters te Zonhoven, 8.30 u. Almere -l- S. Bloemen -e- 19 u. -m- kijker, picknick.

Schelde - Leie. Natuurwandeling in het Kluisbos: typische seizoengebonden bosfenomenen. -b- 9.30 u. parking recreatieoord Kluisbos te Ruien -l- D. Seigneur -e- 11.30 u. -m- kijker en laarzen.

Schelde - Leie. Natuurwandeling rond bosbeheer in de Spitaelsbossen. -b- 14 u. café 't Stokerijtje, Wortegemstraat, weg Oudenaarde-Wortegem -l- L. Kinds -e- 17 u. -m- laarzen, kijker.

Zwalmvallei. Bezoek aan een kleinschalig cultuurlandschap met aandacht voor de natuur. -b- 14 u. kerk Erwetegem -l- K. Van Den Berge -e- 17 u.

13

Aalter. Voordracht- en dia-avond over de levenswijze, het voorkomen en de voortplanting van spinnen. -b- 20 u. Cultureel Centrum, Stationstraat 47, Aalter -l- B. Goethals -e- 22.30 u.

Fruitstreek. Vogelgeluiden stap voor stap. -b- 7 u. hoofdingang kasteel Duras -l- Y. Princen -e- 10 u.

Geraardsbergen. Braakballen pluizen: educatieve les over het onderzoeken en determineren van braakballen -b- 14 u. Koetsenhuis, Abdij Geraardsbergen -l- K. Steenhoudt -e- 17.30 u.

Kievit. Algemene ledenavond met dia's van eigen leden. -b- 20 u. zaal Lambeer, Vredestraat, Beerse -l- E. Dockx -e- 22.30 u.

14

Kievit. Op zoek naar grutto's en roeken in de Noorderkempen. -b- 9 u. kerk Beerse-centrum, 9.30 u. plein van Wortel (Hoogstraten) -l- J. Joris -e- 12 u.

Nete en Aa. Spechtentocht in de omgeving van het Olensbroek te Herentals -b- 8 u. Netebrug ring Herentals -l- E. Vercammen -e- 12 u.

Schelde - Leie. Vogelwaarnemingen te Zingem: overwinterende watervogels -b- 8.45 u. Scheldebrug, Zingem -l- J. Vanheuver-swyn -e- 11.30 u. -m- laarzen, kijker.

Schelde - Leie. Sneeuwklorkjestocht ten zuiden van Ronse. -b- 13.45 u. station van Ronse -l- J. Vanheueverswyn -e- 17 u. -m- laarzen, kijker.

ZOEKERTJES

GEZOCHT

Cramp S., *Birds of the Western Palearctic*. Vol. 1 tot 5. Prijs overeen te komen.

Tel. 053/66 06 34.

TE KOOP:

Verrekijker Carl Zeiss 15 x 60. Gekocht op 4/5/90.

Vraagprijs 60.000 F.

Tel. 011/81 70 50

TE KOOP:

Telescoop KOWA TSN 1 + oculair 20W en 20-60 x zoom + fotoadapter.

In goede staat. Prijs: 25000 F.

Tel. 059/70 97 70

B I R D S

SLC 7x42, SLC 10x42

SWAROVSKI
OPTIK

VOOR MEER INFORMATIE:

N.V. TYROLIT BELGIUM, AFD. SWAROVSKI OPTIK, BOLLINCKXSTRAAT 43, 1070 BRUSSEL · TEL (02) 521 53 95 · FAX (02) 521 62 04

Van Aalscholver tot Zeis

DE LAERBEEMDEN: DE GROENE PAREL VAN DE NETEVALLEI

De omvangrijkste open ruimte in de gemeente Heist-op-den-Berg wordt gevormd door de vallei van de Grote Nete. Deze vallei werd dan ook terecht opgenomen als natuurontwikkelingsgebied in de Groene Hoofdstructuur van Vlaanderen. In 1988 werd door de plaatselijke afdeling Netevallei het eerste perceel van 1,5 hectare aangekocht. Intussen groeide dit reservaat uit tot een aaneengesloten blok van 5 ha 12 are en 66 ca. De Laerbeemden vormen dan ook terecht de centrale pijler van het aankoopproject 'Vallei van de Grote Nete'.

Situering van het gebied

De Laerbeemden zijn gelegen in de vallei van de Grote Nete te Heist-op-den-Berg in de omgeving van Lodijkbrug. 'Het Laer' is een plaatselijk toponiem voor een kleine woonkern. In de omgeving van enkele oude boerderijen kunnen we op het kadasterplan de termen 'Laervelden' en 'Laerbeemden' aantreffen. Deze gronden stemmen respectievelijk overeen met de oude akkers (velden) en hooilanden (beemden) van het Laer.

Het reservaat omvat een nat weidcomplex van 4 hectare, een halve ha populierenbos en een halve hectare ruigte met boomopslag. In de omgeving treffen we

eveneens graslanden, wilgenstruwelen en een elzenbroekbosje aan. Volgens het gewestplan is het gebied gelegen in het landschappelijk waardevol agrarisch gebied. De biologische waarderingskaart vermeldt het gebied als biologisch waardevol.

Hoogteligging en hydrografie

Alle percelen liggen ongeveer 7 meter boven de zeespiegel. De ganse vallei wordt gekenmerkt door de Grote Nete. Vóór de indijkingen bezat de Grote Nete meerdere rivierarmen. Deze armen zijn geëvolueerd tot de huidige 'Laken' die vaak parallel met de rivier stromen. Op de linkeroever bevinden zich geen laken omdat de uitlopers van de Heistse berg, een getuigenheuvel uit de Diestiaanperiode, op deze plaats tot in de vallei reiken. Op de rechteroever is de vallei veel breder en derhalve treffen we er diverse waterlopen aan: namelijk de Bruggeneindse Laak en de Volkaartslaak. Tenslotte bevinden zich talrijke sloten op de perceelscheidingen. Dit zijn de resultaten van het drainagestelsel, dat onze voorouders in dit van nature zeer natte gebied, hebben aangelegd.

Geologie en bodem

De top van de Boomse kleilaag, die deel uitmaakt van het Rupeliaan (Oligoceen), bevindt zich hier ongeveer

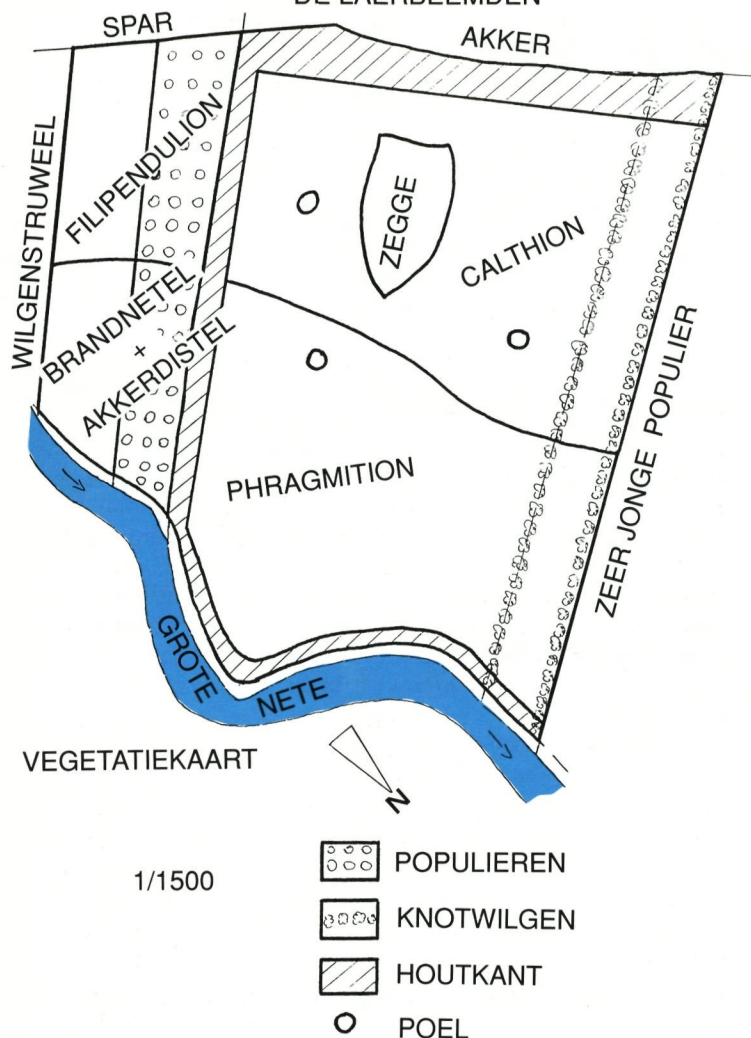

Aberdeenrunderen

Foto: W. Wouters

DE LAERBEEMDEN

7 meter onder het bodemoppervlak. Op deze ondoordringbare kleilaag werden glauconiethoudende Diestiaan-zanden (Plioceen) afgezet. De Nete schuurde in dit substraat een brede diepe vallei uit en vulde haar daarna opnieuw op met alluviale afzettingen. Dit proces heeft zich meerdere malen herhaald tijdens de ijstijden.

De alluviale afzettingen bestaan in de komgronden overwegend uit klei. Nabij de Grote Nete treffen we een zandige fractie aan. Dit is ongetwijfeld een afzetting die deel uitmaakt van de natuurlijke oeverwallen.

Volgens de bodemkaart bestaat de toplaag in de Laerbeemden uit een zeer gleyige kleilaag met een ijzerrijke bovengrond. Gezien de zeer natte toestand zijn het gronden zonder profielontwikkeling. Op geringe diepte duiken dikke veenpakketten op.

De historiek van het gebied sinds de 18e eeuw

Het reservaat maakte ten tijde van Graaf de Ferraris (1771-1778) deel uit van het winterbed van de Grote Nete. Dit natuurlijke overstromingsgebied kon in die periode uitsluitend aangewend worden voor de productie van hooi. In de Laerbeemden is dit natuurlijke overstromingsgebied begrensd door een steil talud van ongeveer 40 cm. Deze terreiningesteldheid heeft de kavelvorm in het gebied sterk bepaald. De kavels in het winterbed zijn slechts toegankelijk vanaf het talud of de hoger gelegen gronden en reiken tot aan de Nete. Door opeenvolgende verervingen zijn de kavels zeer smal en lang geworden.

Het winterbed van de Nete is zeer lang gebruikt als onbemest hooiland. Door overstromingen werd voedsel-

rijk sediment aangevoerd. Pas vanaf de Tweede Wereldoorlog werden deze gronden omgezet in weiland of beplant met Canadapopulieren.

Begrazingsbeheer met Aberdeenrunderen

De Laerbeemden werden vrij intensief begraasd door een tiental runderen tot eind 1987. Een poging om ons eerste perceel in 1988 machinaal te maaien, werd gestaakt toen de tractor met maaibalk vastreed. Aangezien het perceel stilaan begon te verruigen, werd opnieuw aangeknoopt met het graasbeheer, evenwel op een minder intensieve wijze. Enkele particuliere dierenvrienden waren bereid om Schotse Aberdeen-angus runderen ter beschikking te stellen. In het voorjaar van 1991 werd een afrastering uit wilgenstammen aangebracht. Op 4 juni 1991 werden 4 runderen aangevoerd. Er werd bewust geopteerd voor een winterharde soort, zodat permanente begrazing mogelijk is. In de wintermaanden wordt er bijgevoerd met hooi. De eerste ervaringen met dit experimentele beheer zijn bijzonder goed. De verruiging werd quasi volledig teruggedrongen en de typische hooilandplanten nemen opnieuw hun oude plaats in. Bovendien biedt extensieve begrazing meer mogelijkheden voor zoogdieren, insecten en andere ongewervelden.

De afgelopen jaren werd langs drie zijden rond het reservaat een houtkant aangeplant met ongeveer 3.000 inheemse bomen en struiken. Langs de Grote Nete bestaat deze 10 meter brede kant overwegend uit Zwarte els, wilgen en Vlier. Langs de zuidkant werd eveneens een 10 meter brede gemengde houtsingel aangeplant,

Laerbeemden, voorjaar 1988, er werden nog geen houtkanten aangeplant.

Foto: W. Wouters

terwijl langs de westzijde de houtkant ongeveer 20 meter breed is. Hier werden Gelderse roos, Zomereik, Hazelaar, Zwarte els, Lijsterbes, Vuilboom, Eenstijlige meidoorn, Sleedoorn, Es, Vlier, Haagbeuk en Witte abeel geplant.

Langs de vierde zijde werd een knotwilgenrij gepoot.

Het populierenbos is ongeveer twaalf jaar oud en bezit een rijke ruigtekruidenvegetatie. Op het aanpalende perceel groeide eveneens een populierenbos dat omstreeks 1986 gekapt werd. Intussen evolueerde dit perceel spontaan tot een waardevolle ruigte met opschietende Zomereiken en wilgen.

Op 1 april 1991 werden drie veedrinkpoelen gegraven in het reservaat met als tweevoudig doel: de drinkwatervoorziening voor het vee verzekeren en de ontwikkeling van een volwaardig zoetwater-ecosysteem mogelijk maken. In deze poelen groeien reeds bloeiende Veenwortel, waterpest en sterrekroos. Tevens zijn deze poelen geschikt als paaiplaats voor amfibieën.

De bloemrijke vegetatie

De hoogtegradiënt beïnvloedt de vegetatie in de Laerbeemden, immers het perceel helt zachtjes af naar de Nete. Op deze wijze ontstaat een hoogteverschil van ongeveer één meter. Bovendien wordt het gebied door zeven overlangse sloten doorsneden.

Op de hogere delen treffen we een vegetatie aan die overwegend bestaat uit Pitrus, Biezenknoppen, witbol, Kale jonker, Kruipende en Scherpe boterbloem, Moerasbasterdwederik, Melkeppe, Moerasvergeet-me-nietje, Watermunt, Wilde bertram, Veenwortel en Bosbies. Plaatselijk kan men er een zeggevegetatie opmerken. In de sloten die het gebied hier versnijden, groeien Dotterbloem, Holpijp, Wateraardbei, Moerasviooltje, Blauw glidkruid, Wolfspoot en Egelboterbloem. De vegetatie wijst op kwel in de bodem en kan het best omschreven worden als een CALTHION op vochtig licht bemest grasland.

Op de lagere delen domineert plaatselijk Liesgras en Rietgras op de kleiige bodem. Hier treffen we in de sloten Gele lis, Dotterbloem, Moerasspirea, Kattestaart, Pijptorkruid, Wolfspoot, Speenkruid en Leverkruid aan. Deze vegetatie vertoont kenmerken van een PHRAGMITION of rietland. Op de drogere zandigere bodems zijn Pinksterbloem, Koekoeksbloem, Vossestaart, penningkruid en Moerasrolklaver massaal aanwezig.

Onder het gekapte en het jonge populierenbos groeien ruigtekruiden. Typische planten zijn: Dotterbloem, Engelwortel, Moerasspirea, Kattestaart, Kale jonker en nabij de Grote Nete Wederik, Valeriaan, Leverkruid, Akkerwinde en Moerasandoorn.

De plaatselijke avifauna

In het reservaat broeden Sprinkhaanrietzanger, Roodborsttapuit, Wilde eend, Graspieper en Grasmus. In de onmiddellijke omgeving van het reservaat nestelt elk jaar de Torenvalk, die je dagelijks biddend boven het reservaat kan waarnemen.

De aanpalende ruigtepercelen bieden broedgelegenheid aan o.a. Blauwborst, Rietgors, Bosrietzanger, Winterkoning en Fitis. In de naburige populierenbossen en wilgenstruwelen broeden Tortel, Boompieper, Nachtegaal, Zwartkop, Wielewaal, Heggemus, Tjiftjaf, Merel en Zanglijster. 's Nachts jaagt er de Ransuil.

In de wintermaanden foerageren regelmatig Watersnippen in het gebied. Ook Sijsjes en Putters komen zich

tegoed doen aan de massa's zaden van distels en Zwarte els.

Door de aanplanting van aan houtkant rond het reservaat hopen we geschikte broed- en foerageerplaatsen te hebben gecreëerd voor diverse kleine zangvogels. Op dit ogenblik zijn de aangeplante bomen en struiken nog te klein om reeds merkbare resultaten op te leveren. Tevens dient de houtkant als buffer voor de hogergelegen maïsakker.

De overige fauna

In dit gevarieerde weidelandschap leven eveneens Buning, Wezel en Hermelijn. Bovendien komen ook de Reeën en Hazen er drinken van het water uit de drinkpoelen.

In het voorjaar van 1990 werd in samenwerking met HYL, de amfibieënwerkgroep van De Wielewaal, een grondig onderzoek verricht naar het voorkomen van onze inheemse amfibieën. In de Netevallei werden Bruine en Groene kikker, Gewone pad, Kleine watersalamander, Alpenwatersalamander en Vinpootsalamander aangetroffen.

Sinds de dijkverhogingen en de uitdieping van de Grote Nete, in het kader van het SIGMA-plan, is de grondwatertafel sterk gedaald. De waterrijke sloten vallen snel droog, waardoor de aanwezige amfibieënetjes verdrogen. Er is dus een grote nood aan geschikte voortplantingsplaatsen voor onze inheemse amfibieën. Om aan dit acute probleem een oplossing te bieden werden 3 veedrinkpoelen gegraven. We hopen hiermee de overlevingskansen van de hierboven opgesomde amfibieën te verzekeren.

Bij de insecten werden tot dusver 2 ordes grondig onderzocht, namelijk de libellen en de dagvlinders. In de omgeving van de poelen werden reeds 15 soorten libellen en juffers aangetroffen, waaronder de Steenrode, Bloedrode en Zwarte heidelibel. Ook werden er in het reservaat reeds 24 soorten dagvlinders genoteerd, waaronder enkele specifieke hooilandsoorten zoals Oranjetip, Bruin zandogje, Hooibeestje, Argusvlinder, Icarusblauwtje en Koevinkje.

De toekomst van het reservaat

De aankoop van het gebied werd mogelijk dankzij de oprichting van het plaatselijke reservatenfonds in 1982. In de afgelopen tien jaar werden ongeveer 10 hectare reservaat aangekocht. Dit fonds wordt gespijsd met de verkoop van ingezameld oud papier en kroonkurken. Zo werden reeds 77 ton kroonkurken geleverd aan de Metallurgie. Bovendien konden we op financiële steun rekenen van Agfa-Gevaert, de Wies Andersenshow (VTM), de Koning Boudewijnstichting, het MINA-fonds van de Vlaamse Gemeenschap, het provinciebestuur van Antwerpen en uiteraard de talrijke giften van onze leden.

Op dit ogenblik bestaan er concrete plannen om het reservaat met 1,5 hectare uit te breiden. Dit gebied omvat een halve hectare wilgenstruweel, 20 are elzenbroekbos met massa's Dotterbloemen en een schraal hooilandje van 80 are. U kan de uitbreiding van dit unieke gebied financieel steunen door een storting op ons reservatenfonds 853-0146127-77 op naam van Sylvain Wuyts, Kleistraat 7 te 2220 Heist-op-den-Berg. Voor giften vanaf 1.000 F ontvangt u een fiscaal attest.

*W. Wouters, conservator, Averegtenlaan 15,
2220 Heist-op-den-Berg*

Voor u gesprokkeld

Bronnen: Charadrius 1992/2, Charadrius 1992/3, het Vogeljaar 40/4, Limosa 65/2, SOVON-nieuws 5/3, Voedertafel 12/1, World Birdwatch, volume 14, nr. 3, Nieuwsbrieven van de Raad van Europa, nrs 92 - 1, 2 en 3

— In de broedperiode 1992 werd een vrouwtje Wit-gesterde blauwborst waargenomen dat een mannetjeskleed droeg. Doordat de Blauwborst ook door een team van het Belgisch ringwerk werd gevangen kon de ware 'identiteit' van deze vogel vastgesteld worden.

— In de winter 1991-1992 werd een Bosrietzanger uit het overwinteringsgebied in Zuidoost-Afrika gemeld: een eerstejaarsvogel geringd op 4 augustus 1991 te Messelbroek, Demervallei (provincie Brabant) werd gevangen en gelost op 13 december 1991 te Nalingula, Malawi, 8015 km Zuid.

— De Kuifleeuwerik is als broedvogel in Nederland de laatste 20 jaar spectaculair achteruitgegaan: in 1973-1977 werd hun aantal op 3000 à 5000 broedparen geschat, in 1985-1986 was dit tot 1000 à 2000 teruggelopen en in 1991 broedden nog slechts 400 à 450 paar. De Kuifleeuwerik is dus een zeldzame broedvogel geworden die in Nederland iets minder voorkomt dan de Lepelaar en veel zeldzamer is dan de Havik. Er wordt verwacht dat het broedvogelaantal zal blijven dalen.

— Een Wilde eend had haar nest op het balkon van de zevende verdieping van een flatgebouw, legde eieren, bebroedde ze en indien de jongen zouden kippen en de natuurlijke weg volgen dan storten ze zonder medelijden naar beneden. Maar de (menselijke) bewoner van de flat voorzag deze fatale afloop en construeerde bij het kippen van het eerste jong een gesloten ruimte. Wanneer de vier jongen uit het ei waren gekropen, en vader en moeder eend eventjes waren weggevlogen, werden ze vlug naar beneden — 27,6 meter lager — gebracht en op een beekje gezet. Moeder Natuur deed de rest: de hongerige jongen piepten, moeder eend hoorde het en zwom na een kort snavelcontact met hen weg, stroomafwaarts.

— Een beek, biologisch-dood door de industriële lozingen en het afvalwater van de huizen van de 30.000 bewoners, stroomde stinkend door een stadje van het Duitse Sauerland. Vanaf 1986 werd het afvalwater naar een zuiveringsstation geleid en stroomde er weer relatief zuiver water door de beek. In 1991 werd de loop van de beek het habitat van verschillende koppels Waterspreeuwen die succesvol hun jongen grootbrachten en geleidelijk een 'welvarende' populatie opbouwden.

— In 1991 broedden er in Duitsland ongeveer 200 broedparen Ruigpootuil. Een recordjaar. Deze expansie werd mogelijk gemaakt door oude Beuken die een zeer groot aantal beukenootjes opbrachten die door vele muizen werden opgegeten. Deze muizen waren het stapelvoedsel van de Ruigpootuilen. In één nestbak met vier jongen lagen meer dan 20 gedode muizen te wachten op "consumptie". In het Ebbegebergte (Zuid-Westfalen) bereikte de populatie een dichtheid van 1,6 paar per km²!

— In natte winters is het afschot van Grauwe ganzen in de overwinteringsgebieden in Zuid-Spanje (Guadalquivir)

veel aanzienlijker dan in droge winters. De vogels zijn in natte perioden verplicht de veiligheid van het jachtvrije reservaat Cota Donana te verlaten en in de omgeving rond te zwerven. **Eén jager** ging er prat op in de winter 1987-1988, **2000 ganzen** te hebben geschoten. Als je dan weet dat er in die omgeving ongeveer **300 jagers** rondlopen dan is het niet verwonderlijk dat o.a. Zweedse, Noorse en Nederlandse broedvogelaantallen de jongste jaren erg geslonken zijn.

— Recente gegevens tonen aan dat de komst van de Havik als broedvogel in moerasgebieden geen gevolgen heeft gehad voor de grootte van de purperreigerpopulaties in Nederland. Plaatselijke schommelingen in koloniebezetting en nestplaatskeuze worden veroorzaakt door (het uitblijven van) beheersmaatregelen, rietsnijden en vegetatiesuccessie. Haviken hebben hierop geen wezenlijke invloed.

— De afname van de Zanglijster als broedvogel begint structurele vormen aan te nemen in West-Europa. De aantallen namen van 1984 op 1985 met bijna 40 % af, ongetwijfeld een gevolg van de strenge, sneeuwrijke winter die in West- en Zuidwesteuropese overwinteringsgebieden vele slachtoffers gemaakt zal hebben. Hoewel daarna een licht herstel is ingezet, is de stand ook na de heel zachte winters 1987/1988 - 1989/1990 lang niet op het peil van 1984 terug gekomen. Volgens Brits onderzoek is de afname niet het gevolg van predatie door Eksters. Veel aannemelijker is dat de inzet van slakkenverdelgingsmiddelen (wat een woord!) de boosdoener is. Het gebruik hiervan is in de afgelopen 10 jaar vernegenvoudigd. Zanglijsters, die zoals bekend graag slakken eten, vinden daardoor niet alleen minder voedsel maar kunnen ook vergiftigd worden.

Zanglijster

Foto: A.C. Zwaga

— De Internationale Raad voor Vogelbescherming (ICBP) voert een actie tot het behoud van de steppen-gebieden in Spanje. Hiervoor zullen 5 ESA's (Environmentally Sensitive Areas) worden aangeduid. In deze gebieden krijgen de landbouwers een vergoeding voor milieuvriendelijke landbouw. Twee ESA's zijn reeds erkend: Villafolla in Castilië en Madrigal-Peñeranda in Leon. Beide regio's zijn buitengewoon belangrijk voor steppevogels, met een totaal van 1500 Grote trappen, evenals populaties van Kleine trap, Witbuik- en Zwartbuikzandhoen en Griel. Irrigatie-projecten bedreigen echter nog vele steppegebieden. Daarom streeft de ICBP naar de erkenning van nog meer ESA's.

Voor meer inlichtingen: ICBP, Spanish Steppes Appeal, 32 Cambridge Road, Girton, GB Cambridge CB3 0PJ.

— Het overleven van de Heremietibis hangt nu volledig af van het Oued Massa-nationaal park in Marokko. In dit land komen nog een 430 Heremietibissen voor, waarvan 250 in Oued Massa. De vogels brengen hier het grootste deel van het jaar door, uitgezonderd de periode van augustus tot midden-oktober.

— De zoutmeren van Merja Zerga zijn een Ramsar-gebied, waar belangrijke aantallen van ten minste 4 bedreigde vogelsoorten voorkomen. Dit gebied is bovendien de laatste gekende overwinteringsplaats van de Dunbekwulp, een met uitsterven zeer bedreigde soort. Nu wil Marokko een weg aanleggen door de zoutmeren. De ICBP tracht de overheid te overtuigen een ander parcours te kiezen.

— Tijdens een Italiaans ornithologisch congres in Turijn is de terugkeer bevestigd van verschillende reigersoorten in Italië. In de loop van de laatste tientallen jaren hebben tien nieuwe kolonies reigers zich in de Po-vallei gevestigd. Dit is het gevolg van de aanleg, door het WWF en Italiaanse natuurbeschermers, van een netwerk van beschermde gebieden en van de bescherming van reigerkolonies, door de overheid van Piëmont.

— Teneinde de natuurgebieden in het land verder uit te breiden, is in Italië een kaderwet op de beschermde gebieden goedgekeurd. Krachtens deze wet zijn zeven nieuwe natuurparken aangewezen (naast de 5 reeds bestaande) alsmede een aantal regionale en provinciale reservaten en mariene parken.

— In de provincie Finmark, in het uiterste noorden van Noorwegen, zijn 18 gebieden met een totale oppervlakte van 69,5 km² tot natuurreservaat verklaard.

De kustgebieden in Finmark zijn praktisch gevrijwaard van iedere aantasting en de bescherming ervan draagt derhalve bij tot het behoud van de maagdelijke kustgebieden. Vele van deze gebieden zijn ecologisch van grote waarde zowel nationaal als internationaal en vormen belangrijke rustplaatsen voor trekvogels.

— De Britse overheid heeft besloten om het nationale natuurreservaat Ribbles Marshes in Lancashire uit te breiden zodat het met 4000 ha het grootste nationale natuurreservaat wordt. De monding van de Ribble is van internationale betekenis als overwinteringsgebied en stopplaats voor de vogeltrek. In de winter zoeken ongeveer 12 % van de internationale populatie van Kanoetstrandlopers en 11 % van de Rosse grutto's hun toevlucht in dit mondingsgebied.

— In Bulgarije zijn drie nieuwe gebieden onder bescherming gesteld: het Nationaal Park van de Centrale Balkan, dat negen reservaten omvat en 70.000 ha streng beschermd natuurgebied, het nieuwe Nationaal Park

van Rila met een oppervlakte van 90.000 ha en het Nationaal Park van Pirin, waarvan de omvang van 40.000 ha is uitgebreid tot 55.000 ha.

— Over twee jaar wordt het stuwmeer van Sedjname in Tunesië onder water gezet waardoor de toevoer van zoet water in het meer van Ichkeul met 80 % zal afnemen. Dit gebied waar een zeer sterke concentratie van palearctische watervogels voorkomt en dat is opgenomen in de lijst van het Wereld Erfdeel van de UNESCO, zal dan geleidelijk aan verzilten.

— De Verenigde Staten en Mexico werken aan een project voor een beheersovereenkomst van een park over de grenzen heen langs de Rio Grande. Aan de Amerikaanse oever is al een gebied van 4050 km² onder bescherming gesteld, onder andere het Big Bend Nationaal Park, en Mexico overweegt een belangrijk natuurgebied aan de overzijde van de rivier te beschermen. Aldus zouden een aantal diersoorten kunnen worden behouden, waaronder de Poema en de Zwarte beer.

— Volgens het bulletin van het KBIN ontdekte enkele jaren geleden een Vlaams dierkundige in het zuidwesten van Spanje een tot dan onbekende wolfsspinn. Ze heeft een lengte van 2 cm, de poten niet inbegrepen. Het dier leeft in een tunnel van zo'n 20 cm diep en komt slechts 's nachts aan de oppervlakte om insecten te vangen. De nieuwe soort kreeg de naam *Donacosa merlina*.

— Sinds 1957 vonden 39 Keizerarenden van de populatie in en rond het Nationaal Parc van Donaña (Zuid Spanje) de dood door elektrocutie: namelijk doordat ze met hun vleugels de elektriciteitsdraden aanraakten wanneer ze op ijzeren hoogspanningspylonen rustten. Sinds 1974 vormt dit fenomeen in dit gebied 60 % van de doodsoorzaken bij deze zeldzame roofvogels! Nader onderzoek wees uit dat bijna 80 % van de slachtoffers wijfjes blijken te zijn. Deze zijn immers groter (langere vleugels) en roesten veel vaker op de toppen van de pylonen. Ook bij andere roofvogels in de streek deed men gelijkaardige waarnemingen. Er wordt dan ook voorgesteld om alle elektriciteitsdraden tot 1,20 m van de pylonen te isoleren aangezien bewezen werd dat dit deze onnodige ongevallen fel doet dalen. (Biological Conservation, 1992, 57-60).

— In juni 1992 werden meer dan 30.000 ha van de Spaanse steppen besproeid met het onselectieve insecticide Malathion. Dit gif doodt praktisch alle insecten. De besproeide streek, La Serena in Extremadura, herbergt 1700 Grote trappen, evenals populaties van de Kleine trap en van de Kleine torenvalk. Deze drie soorten zijn in hun bestaan bedreigd.

Het tijdstip van het sproeien was vooral vernietigend, gezien de drie soorten op het hoogtepunt van het broedseizoen waren. Het sproeien ging door ondanks het protest van de Internationale Raad voor Vogelbescherming en van de Spaanse Ornithologische Vereniging. Bovendien was het sproeien in strijd met de EG-Vogelrichtlijnen.

Dit feit bewijst eens te meer de noodzaak om de Spaanse steppegebieden wettelijke bescherming te verlenen. Eens dat dit gebeurd is, wordt het sproeien verboden. De landbouwers krijgen echter een vergoeding voor schade door insecten veroorzaakt aan de oogst, indien deze schade had kunnen vermeden worden door het gebruik van scheikundige stoffen (World Birdwatch, juni 1992).

Goed om te weten

CURSUS NATUURGIDS IN 1993

Het Centrum voor Natuurbeschermingseducatie, instelling voor sociaal-cultureel vormingswerk, organiseert in '93 op verscheidene plaatsen in het Vlaamse land cursussen voor natuurgids:

Antwerpen:

- Edegem (vanaf zaterdagmorgen 30.1)
- Schoten (vanaf zaterdagmorgen 13.2)
- Westmalle (vanaf zaterdagmorgen 13.2)
- Willebroek (vanaf woensdagavond 3.3)

Brabant:

- Tienen (vanaf maandagavond 25.1)

Limburg:

- Bokrijk (vanaf februari)

Oost-Vlaanderen:

- St. Niklaas (vanaf zaterdagmorgen 23.1)
- Ninove (vanaf zaterdagmorgen 20.2)

West-Vlaanderen:

- Brugge (vanaf maart)
- De Panne (vanaf maart)
- Diksmuide (vanaf maart)

Wat?

De cursus omvat een 30-tal activiteiten onder de vorm van voordrachten (studie van de planten en de dieren, ecologie, bodemkunde, cultuurlandschappen, natuurlijke landschappen...) en excursies in de belangrijkste natuurgebieden van de streek.

Voor wie?

De cursus staat open voor iedereen die belangstelling heeft in natuur en milieu (volwassenen).

Kostprijs:

De cursusprijs bedraagt 3.700 F, alles inbegrepen (uitgebreid handboek, autocarexcursies, enz.).

Meer informatie:

Centrum voor Natuurbeschermingseducatie, Ommeganckstraat 20, 2018 tel. 03/226 02 91.

DE WILDE TUIN

De nieuwste uitgave van de Stichting Leefmilieu-Kredietbank

Woensdag 21 oktober 1992. In de stemmige kelder van het gerestoreerde Rockoxhuis te Antwerpen kon voorzitter Guido R. van Gheluwe met fierheid het nieuwste boek van de Stichting Leefmilieu-Kredietbank aan de pers voorstellen.

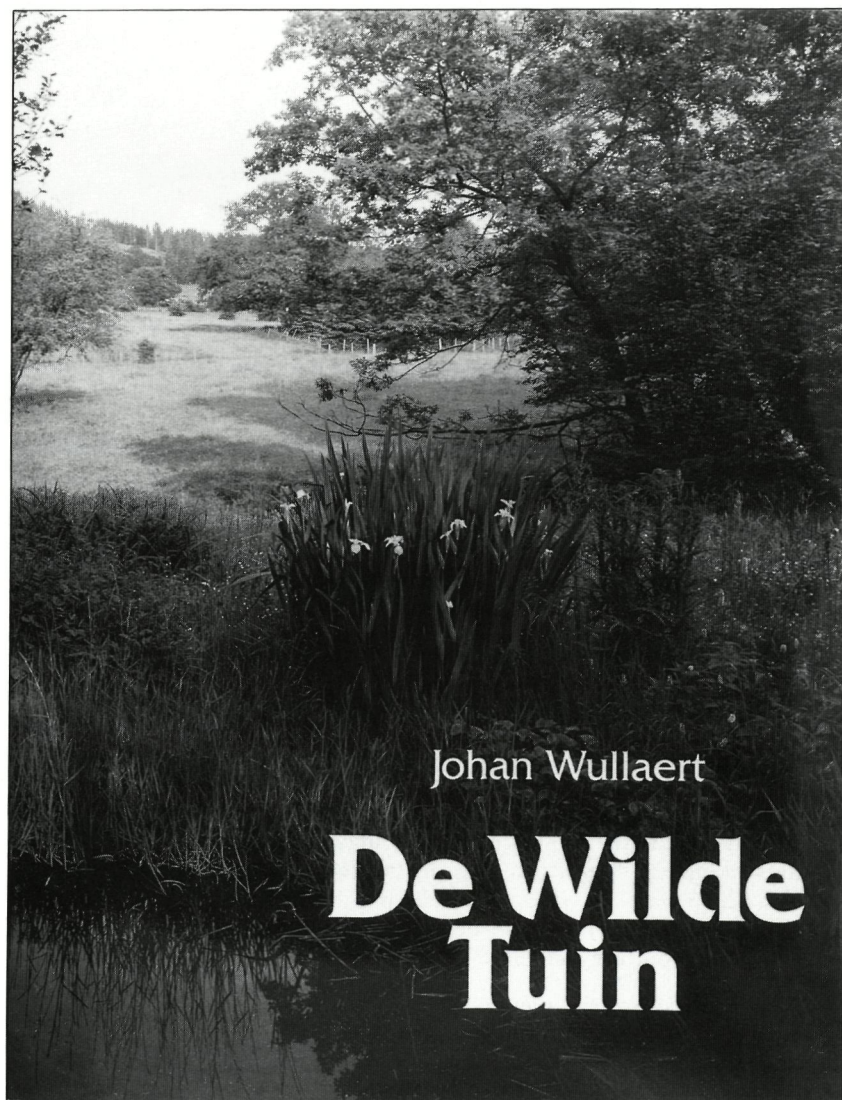
'De wilde tuin' werd een erg mooi lees-, kijk- en doeboek voor de liefhebber van natuurvriendelijke tuinen. Gil Claes, bekend TV-presentator van milieu- en natuurprogramma's, peilde naar de drijfveren van de medewerk(st)ers aan het boek.

Auteur Johan Wullaert houdt in 'De wilde tuin' een warm pleidooi voor een vernieuwende faunavriendelijke manier van tuinontwerp, -aanleg en

-onderhoud. In een erg eigenzinnige stijl bepleit hij het gebruik van inheemse beplanting die voedsel en huisvesting verschaft aan een bonte verzameling van wilde diersoorten. Hij verdedigt een enigszins nonchalante aanpak van de tuin omdat dat de kleine dierenwereld goed uitkomt, maar evenzeer omdat die nog tijd gunt voor heerlijk geluier in een comfortabele zetel.

'De wilde tuin' maakt duidelijk hoe elke tuin — hoe klein ook — een soort mini-natuurreservaat kan worden zonder aan schoonheid of charme te moeten inboeten. Bedreigde dieren en planten kunnen er van asielrecht genieten.

Het werk bevat alle nodige praktische richtlijnen en plantenoverzichten. Toch werd het allesbehalve een droge handleiding. De auteur hanteert een ongebruikelijke taal en wipt regel-

Johan Wullaert

De Wilde Tuin

matig het tuinhekje over naar de werelden van muziek, literatuur, tuinarchitectonische en sociale geschiedenis, milieuproblematiek, strip-tekenen en cinema.

Het resultaat is een boek dat soms verbaast, heel vaak amuseert en altijd vlot leest.

Dank zij de schitterende illustraties werd 'De wilde tuin', naast een lees- en doeboek, ook een heerlijk kijkboek. Fotograaf Georges Charlier vertaalde zijn liefde voor natuur en landschap in de tuinopnamen die speciaal voor dit boek in de mooiste wilde tuinen van België, Nederland en Engeland werden gemaakt.

De dierenfoto's zijn van Marc Sloomackers die met de auteur zijn passie voor dieren en een doorleefd natuurbewustzijn deelt. Johan Valcke, vriend en collega-stripfanaat van de auteur, verzorgde de fijne lijntekeningen. Annemie De Lobel slaagde erin de tuinideeën van Johan Wullaert te visualiseren in prachtige perspectiefplannen.

Idee en concept kregen definitief vorm bij de Stichting Leefmilieu/Kredietbank, die het boek zag als een waardige opvolger voor het eind 1989 verschenen prachtwerk 'Natuurbeheer', met dien verstande dat het natuurvriendelijk beheer nu wordt verplaatst van natuurgebieden en landschappen naar de eigen tuin.

Het werd een even schitterende uitgave waarin Marc Van de Wiele/Brugge en Schuyt & Co/Haarlem als uitgevers en Johan Mahieu/Brugge als vormgever hun medewerking verleenden.

'De wilde tuin', gedrukt bij Lanoo/Tielt op kunstdrukpapier, telt 168 blz., bevat 76 kleurenillustraties en 51 zwart/wit-tekeningen, is gebonden, heeft een harde kaft en werd afgewerkt met een kleurrijke stofwikkel. Het boek kost 1.875 F en is verkrijgbaar bij de Stichting Leefmilieu vzw, Kipdorp 11, 2000 Antwerpen (tel. 03/231 64 48 / fax.: 03/232 63 98) en in de betere boekhandel.

Abonnees op het blad 'Leefmilieu', uitgegeven door de Stichting, genieten van een korting van 20 % (1.500 F) (mits het boek bij de Stichting Leefmilieu wordt besteld).

LANDELIJKE VLINDERDAG 1993 10 jaar De Vlinderstichting

Op 6 maart 1993 organiseert De Vlinderstichting haar Landelijke Vlinderdag. Het wordt dit keer een zeer bijzondere dag omdat De Vlinderstichting dit jaar 10 jaar bestaat!

Bij deze feestelijke jubileumdag hoort natuurlijk een terugblik op het verleden van De Vlinderstichting, maar nog meer een blik vooruit. Andere onderwerpen die tijdens de verschillende dialezingen aan bod komen zijn:

- Resultaten van het project Vlinders in het Nederlandse Landschap
- Monitoring van vlinders
- Vlinderplanten in de tuin
- Openbaar Groen voor vlinders en andere dieren
- Gebruik van vlindergegevens bij het beheer van natuurgebieden
- Vlinders in de Pyreneeën
- Vlinderonderzoek in België

Verder zal op deze dag een tentoonstelling met creatieve uitingen op het gebied van vlinders te bezichtigen zijn.

De deelnamekosten bedragen — inclusief koffie en lunch — voor donateurs van De Vlinderstichting f 20,- - voor niet-donateurs f 30,-

U kunt zich opgeven door vóór 15 februari het verschuldigde bedrag over te maken op giro 5134425 t.n.v. De Vlinderstichting, Wageningen o.v.v. Vlinderdag 1993. Na aanmelding ontvangt u half februari een programma en routebeschrijving.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met De Vlinderstichting: 08370-24224.

Datum: 6 maart 1993

Plaats: Reehorst in Ede (vlakbij NS-station Ede-Wageningen)

Tijd: 10.00 - 16.30 uur

CURSUS BOSBEHEER EN NATUURONTWIKKELING

In april-juni 1993 richt het Educatief Bosbouwcentrum Groenendaal een cursus "Bosbeheer en Natuurontwikkeling" in. Deze is bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is in natuurgetrouwe bosbouw en natuurontwikkeling, hetzij als bos- en natuurbeheerder te velde, hetzij als beleidsmedewerker. Als zodanig richt de cursus zich in het bijzonder tot gemeentelijke milieu- en groenambtenaren, tot conservators van natuurgebieden, tot beheerders van openbare en privé bossen, tot beheerscommissies van natuur- en bosreservaten, tot natuurgidsen, tot medewerkers van natuurontwikkelingsplannen en tot alle persoonlijk geïnteresseerden.

Inlichtingen:

Educatief Bosbouwcentrum Groenendaal, Duboislaan 2, 1560 Hoeilaart, 02/657 93 64.

LIKONA JAARBOEK 91 VERSCHENEN

In Limburg zijn tal van mensen actief op het vlak van studie en bescherming van bedreigde plant- en diersoorten. Deze inzet is meestal vrijwillig en steunt op enthousiasme, liefde voor de natuur en deskundigheid.

De meeste inventariseerders zijn georganiseerd in werkgroepen. Het Provinciebestuur, met name het Provinciaal Natuurcentrum, nam in 1991 het initiatief tot de oprichting van de "Limburgse Koepel voor Natuurstudie" (LIKONA), een samenwerkingsverband met deze werkgroepen. LIKONA wil onder andere werking coördineren en de gegevens over flora en fauna verzamelen. Samengebracht en verwerkt geven deze vaak een actueel beeld van de toestand van de Limburgse natuur.

Een belangrijke realisatie binnen de koepel is het jaarlijks te boek stellen van deze onderzoeksgegevens. Het jaarboek bevat artikels met nieuwe feitenmateriaal over de natuur in Limburg, dit in de vorm van korte mededelingen van interessante waarnemingen, samenvattingen van al dan niet gepubliceerde werken, en een bekomentarierde literatuurlijst.

Het niet te missen eerste deel bevat artikels over:

- ☐ de vissen van het Albertkanaal: een onderzoek van de K.U. Leuven, H. Verreyken
- ☐ de toestand van de Kerkuil in Limburg: de resultaten van de kerkuilenwerkgroep samengevat door J. Gabriëls
- ☐ merkwaardige vondsten van mossen en korstmossen op de strooien daken van Bokrijk door M. Asperges
- ☐ een verslag van 50 jaar vleermuizenonderzoek in de grotten van Vechmaal door J. Dahlen
- ☐ vlinders in de vallei van de Zwarte Beek door D. Maes van de R.U. Gent
- ☐ de waterhuishouding van de Zwarte Beekvallei door de Universiteit van Groningen
- ☐ een zweefvliegenonderzoek in Noord-Limburg door L. Grèvecoeur
- ☐ nieuwe glaskroossoorten in Limburg door de Plantenwerkgroep
- ☐ vele wetenswaardigheden in samenvattingen en een uitgebreide literatuurlijst.

Het jaarboek meet 21 x 26 cm, is gebonden en voorzien van kleurenillustraties. Het telt een honderdtal

bladzijden en werd gedrukt op een oplage van 2000 ex.

Het boek kan besteld worden à 400 F bij de Wielewaal boekhandel.

Voor bijkomende inlichtingen kunt u terecht bij het Provinciaal Natuurcentrum, Zuivelmarkt 33 te 3500 Hasselt, tel. 011/21 02 66, fax. 011/23 50 90.

LIBELLEN IN BELGIË

Een inventarisatieproject van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming

Hoewel alle libellen in Vlaanderen bij wet beschermd zijn, is dit in praktijk hoogst onvoldoende. Er is dringend nood aan een afdoende bescherming, vooral van hun natuurlijke biotopen. In de praktijk blijkt het oprichten van natuurreservaten de enige manier om deze biotopen daadwerkelijk te beschermen. Een degelijke ruimtelijke ordening moet de laatste restjes natuur of landbouwgebied beschermen. Er dient ook voldoende aandacht te gaan

naar externe bedreigingen zoals verdroging of vermesting. En natuurlijk moet de immense watervervuiling aangepakt worden!

JNM-libellenproject

Willen we onze libellensoorten beschermen, dan is er nood aan een grondige kennis van hun voorkomen en hun nog aanwezige biotopen. Bovendien kan het voorkomen van bijzondere soorten een indicator zijn van de waarde van een gebied en een bijkomende motivatie om het te beschermen. Ook in het beheer kan rekening gehouden worden met libellen.

Om de verspreiding en het voorkomen van de Belgische libellen beter te leren kennen werd reeds 10 jaar geleden een inventarisatieproject opgestart door Gomphus, de libellenwerkgroep van België. Dit resulteerde in 1985 in de publikatie van een voorlopige verspreidingsatlas van België en het Groothertogdom Luwemburg. Aangezien er de laatste jaren te weinig waarnemingen binnenkwamen om een volledig beeld te geven van

alle soorten in heel Vlaanderen, besloot de JNM de inventarisatie wat meer vaart te geven. In navolging van het succesvolle dagvlinderproject werd besloten om een inventarisatieproject te beginnen.

Het is de bedoeling op korte termijn zoveel mogelijk juiste informatie over het voorkomen van libellen in België te verzamelen en in samenwerking met Gomphus in de vorm van een verspreidingsatlas uit te geven. Daarbij zijn ook waarnemingen van algemene soorten uiterst belangrijk; van vele streken zijn immers nog helemaal geen waarnemingen bekend!

De meeste libellensoorten zijn vrij gemakkelijk juist te determineren. Bij de JNM is er een degelijke jeugdbondstabel verkrijgbaar.

Wil je meewerken met JNM-libelleninventarisatie? Meer info vindt je in de twaalf bladzijden tellende brochure 'Libellen in België', te verkrijgen bij het JNM-libellenproject, Kortrijksepoortstraat 40, 9000 Gent, tel. 091/23 47 81.

J. Schaerlaekens

Werk op de plank

NW BOTANIE - PROGRAMMA 1993

24 april Boelarebos-Arduinbos

Samenkomst: kerkje Overboelare (op de weg Geraardsbergen naar Lessen)

Leiding: Paul Van Den Bremt

8 mei: Bosgebied

Samenkomst kerk Ellezelles

Leiding: Frank Coudron

29 mei: Benedenloop Zwarte Beek - zandsteenheuvel - hooiweiden

Samenkomst: station Diest

Leiding: Luc Allemeersch

12 juni: Laaggelegen weiden en polders

Samenkomst: kerk Middelkerke

Leiding: Broidioi Johan

26 juni: Middenloop Bosbeek - drassige weiden, heiden en zure bossen

Samenkomst: kerk Opoeteren

Leiding: Chris De Caluwé

31 juli: Spoorwegzate, alluviale vlakte Grote Gete

Samenkomst: kerk Hoegaarden

Leiding: Jacques Geebelen

14, 15, 16 augustus: Oostkantons

Aankomst de avond van 13.8 in de jeugdherberg van Sankt-Vith. Inschrijven door storting van 2000 F op rekeningnummer 001-0279268-81 op naam van De Jonghe André, Mijlstraat 179 te 2570 Duffel, vóór 15.07. Maximum 20 personen.

28 augustus: Domein "De Stropers", heide, bos op zandgrond

Samenkomst: kerk Kemzeke

Leiding: Regi De Meirsmen

11 september: Poldergebied - Schelde

Samenkomst: kerk Moerzeke-dorp (niet Moerzeke-Kastel) op de weg Grembergen-Moerzeke

Leiding: André Van Den Bergh

25 september: Polders

Samenkomst: kerk Leke (weg Diksmuide-Oostende)

Leiding: Frank Coudron

9 oktober: Stadsinventarisatie

Samenkomst: vertrek te voet aan het Gravensteen te Gent, de auto's in de buurt parkeren.

Leiding: Karel De Waele

Alle wandelingen beginnen om 9 uur stipt.

23 oktober: Jaarvergadering te Lier.

A. De Jonghe

UIT ONZE BOEKHANDEL

ZANG DER VOGELS

ERIK DE HOOG

ZANG DER VOGELS, NU OOK OP DUBBEL CD

Sinds 1981, jaar waarin de eerste LP "Zang der vogels" op de markt kwam, werden hiervan 35.726 exemplaren op LP en cassette verkocht. Van deel 2 werden 13.586 exemplaren verkocht.

Door de ontwikkelingen in het muziekbeluisteren en het vervangen van LP's door CD's beslisten wij om, met onze Wielewaalafdeling Schelde-Leie, nu ook "De zang der vogels" uit te brengen op dubbel-CD.

Omdat Erik de Hoog er ondertussen in geslaagd is 9 nieuwe vogelgeluiden op te nemen kunnen we meteen 39 vogelsoorten uitgebreid laten horen op de dubbel-CD.

Inhoud CD 1

1. Nachtegaal	6'43"
2. Vink	2'06"
3. Fitis	2'36"
4. Fluiters	3'30"
5. Tjiftjaf	1'28"
6. Koolmees	1'28"
7. Pimpelmees	1'51"
8. Zwarte mees	1'29"
9. Zanglijster	5'04"
10. Grote lijster	3'01"
11. Wielewaal	3'45"
12. Merel	3'59"
13. Tuinfluiter	3'08"
14. Zwartkop	2'55"
15. Spotvogel	3'14"
16. Roodborst	3'03"
17. Winterkoning	2'39"
18. Boomkruiper	2'09"
19. Goudhaantje	2'28"
20. Vuurgoudhaantje	1'23"

Totaaltijd CD 1

59'01"

Inhoud CD 2

1. Kleine karekiet	5'35"
2. Grote karekiet	4'30"
3. Rietzanger	3'20"
4. Bosrietzanger	3'02"
5. Rietgors	1'43"
6. Sprinkhaanrietzanger	2'57"
7. Snor	1'12"
8. Blauwborst	4'17"
9. Koekoek	0'35"
10. Boerenwaluw	2'37"
11. Zwarte roodstaart	2'07"
12. Gekraagde roodstaart	3'22"
13. Grasmus	2'59"
14. Heggemus	0'54"
15. Boompieper	3'36"
16. Groenling	1'36"
17. Europese kanarie	2'09"
18. Geelgors	2'10"
19. Veldleeuwerik	2'46"

Totaaltijd CD 2

52'25"

Intekenprijs: 975 F (verzending inbegrepen) te storten op rek. 000-0319785-73 van De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout.

De levering van deze dubbel-CD zal onmiddellijk geschieden. Vertellen we er nog bij dat de opbrengst van deze CD's integraal besteed wordt aan de aankoop van natuurgebieden. Onze vogeltjes zingen zelf hun reservaat bijeen!

10 % korting voor alle Wielewaalleden, vrachtkosten worden aangerekend.

Voor alle inlichtingen: De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout, 014/41 22 52

VAN DE NATUUR GENIETEN
HAAR BESTUDEREN
HAAR BESCHERMEN
DAT KAN BIJ DE WIELEWAAL
SAMEN DOEN